

PALU'DA GELENEKSEL TOPLUM YAPISININ BUYRUK ALAN VE BUYRUK VEREN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ VE BU YAPININ YAŞADIĞI YAPISAL DEĞİŞİMLE İLGİLİ BAZI DEĞERLENDİRMELER

Mehmet YAZICI*

ÖZ

Bu makalenin temel amacı, geleneksel bir toplumsal yapı örneğini anlamak ve bu yapıda yaşanan değişimle ilgili değerlendirmeleri tespit etmektir. Bu amaçla geleneksel Palu toplum yapısı, buyruk veren (otorite) ve buyruk alan ilişkisi bağlamında ele alınmış ve bu yapının başlıca özellikleri tespit edilmiştir. Aynı yapıda yaşayan bireylerin yapının yaşadığı değişimle ilgili değerlendirmeleri saptanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler görüşme yoluyla elde edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Palu'da gerçek yapısal bir değişim yaşandığı, toplumda bazı kesimlerin değişimi desteklediği, bazılarının da değişime karşı çıktığı, bir kesimin de eski ile yeni arasında bir denge kurduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal değişim, geleneksel yapı, geleneksel otoriteler, gerçek yapısal değişim

AN ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF TRADITIONAL SOCIETY IN PALU IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE COMMANDANT AND THE ONES WHO TAKING COMMAND, AND SOME EVALUATIONS ABOUT THE STRUCTURAL CHANGE THAT THIS STRUCTURE HAS EXPERIENCED

ABSTRACT

This article's basic aim is to understand the sample traditional social structure and to assess the changes occurred in this structure. For this purpose, the authorities related to the traditional social structure of Palu have been considered and the main characteristics have been investigated. It has been attempted to assess the changes encountered by the members who live in the above mentioned structure. The data used in the study were obtained through interviews. At the end of the assessment, a real change in Palu's real living structure has happened. While some people support the social changes, other are against them and a third party of people try to balance between the old and the new social structures.

Key Words: Social change, traditional structure, traditional authorities, real structure change

*Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Bingöl/Türkiye, yazici44@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0671-6769>.

GİRİŞ

Var olan değişir. Bu kadar yalın bir şekilde ifade edilebilen bu gerçeklik, düşünce tarihinde ilk kez Herakleitos/Heraklius tarafından “Bir kişi aynı nehirde iki kez yıkanamaz.” benzetmesiyle dile getirilmiştir.

Değişim söz konusu olduğunda insanın müstesna bir yeri vardır. Diğer var olanlardan farklı olarak insan, değişimi sadece yaşayan ve değişimin sonuçlarından etkilenen değildir; aynı zamanda, değişimin bir zorunluluk olduğunun da bilincindedir; değişimi anlamak, kontrol etmek, yönlendirmek, değişimin sonuçlarından yararlanmak, olumsuz etkilerinden sakınmak gibi tepkiler geliştirebilmektedir.

İnsanla birlikte toplumsal yapılar da değişmektedir. Ancak, bütün yapılar aynı hızla ve aynı zamanda değişmezler. Bu yüzden, yapıların yaşadıkları değişimin nitelikleri de farklıdır. Bazı yapıların değişim hızı, bu yapıların “görece durağan yapılar” olarak değerlendirilmelerine neden olacak düzeyde yavaştır. Buna karşılık, bazı yapıların değişim hızı ise, yapının “gerçek yapısal değişim” yaşamasına neden olacak kadar hızlıdır. Değişim hızı farklı olduğundan her değişim gerçek yapısal bir değişim niteliğinde değildir. Kıray (1999: 328)’a göre, gerçek yapısal değişimler, görece durağan yapıların sıradan öğelerini, yani ardışıklık ve dönemselliği aşan ve bir tür yapıdan ötekine geçiş sürecini sağlayan değişimlerdir. “On dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sı ya da bugünkü Türkiye gibi toplumlarda ardışıklığın ve dönemselliğin hemen algılanamadığı durumlarda, bazı toplumsal örüntüler ilk kez meydana geliyormuş gibi görünür. Gerçek anlamdaki bir değişimden belki de sadece bu durumda söz edilebilir. Her yönü yeni bir nitelik kazanan ve bu yönler arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisinin ilk defa oluştuğu yapısal bir değişim, ancak böyle bir durumda söz konusu olabilir. Bu durum aynı zamanda birçok mevcut unsurun, ilişkinin ve bağımlılığın geri dönülmez bir biçimde ortadan kalktığına da işaret eder” (Kıray, 1999: 327).

Toplumsal yapıların değişim hızı ve niteliği farklı olduğu gibi değişime gösterilen tepkiler de farklıdır. Çünkü toplumsal değişim, bir taraftan yeni fırsatlara ve heyecanlara, diğer taraftan kaygılara ve kuşkulara neden olmaktadır. Bundan dolayı bir toplumda bir kesim değişimi desteklerken diğer bir kesim değişime kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bazıları da ikisi arasında bir denge kurmaya çalışmakta, değişimle gelen bazı yenilikleri benimserken bir kısmını da reddetmektedir.

İnsanın değişimden hem etkilenen hem de değişimi etkileyen olması, bir toplumsal yapının değişimi ve bu değişime gösterilen tepkilerin farklı olması, toplumsal değişim konusunu sosyologlar için ilginç ve ilgi çekici kılmaktadır. Konunun bu özelliğinden dolayı toplumsal değişim alanında yapılmış birçok sosyolojik çalışma mevcuttur. Toplumsal değişimle ilgili bu çalışmaların çoğunda sosyologlar “Toplumsal değişimin nedenlerini, doğasını ve yönünü açıklamaya çalışmışlardır” (Hall, 2008: 791). Sosyoloji, Batılı toplumlarda yaşanan gerçek anlamda bir değişimin sonucunda, bu yapısal değişimi anlamak üzere ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalarda, toplumsal yapılardaki değişimlerin genellikle olumlu karşılandığı; değişimi yaşayanların, değişimi nasıl algıladığı/anlamlandığı konusunun ihmal edildiği görülmüştür. Oysa bu nitelikteki çalışmalarda amaç değişimi olumlayanların tespitleriyle birlikte değişime kuşkuyla yaklaşanların tepkilerini de ortaya koymaktadır.

Toplumsal değişimle, toplumsal yapıyı oluşturan unsurların ve ilişkilerinin değişimi kastedilmektedir. O halde, toplumsal yapıyı anlamadan, toplumsal değişimi ve değişimin o yapıda nasıl değerlendirildiğini anlamak, açıklamak ve bu konularda bazı geçerli tespitlerde bulunmak mümkün değildir.

Toplumsal yapı, sosyal bilimlerin farklı disiplinleri tarafından kullanılan ve tanımlanan kavramlardan biridir. Ancak, toplumsal yapı kavramıyla dile getirilenin ne olduğu ve neleri kapsadığı konularında sosyal bilimler arasında hatta aynı sosyal bilimin farklı anlayışları arasında da farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Toplumsal yapıyı açıklamaya çalışan ve farklı anlayışları arasında toplumsal yapıyla ilgili tartışmaların yapıldığı sosyal bilimlerden biri antropolojidir. Bazı antropologlar toplumsal yapı kavramını, bireye bağlı olmayan ve sabit kalan devamlı sosyal gruplar için kullanırken bazıları da bu kavramı, gerçekte var olan, doğrudan gözlemlenebilen ve zaman içerisinde değişen, insanların hayatlarını şekillendiren ilişkilerin ve sosyal rollerin somutlaştırılmasına dayanan kalıpları dile getirmek için kullanmaktadırlar (Radcliffe-Brown, 2006: 21).

Sosyolojide ise yapı kavramı, daha çok “bütün” sözcüğünü anımsatacak biçimde kullanılmaktadır. Bu kavram, sosyal bilimlerde genel olarak “Toplumlarda var olan toplumsal kesimler ve kurumlar arasındaki bir ilişkiler bütününe işaret eder” (Kalaycıoğlu, 2017: 6). Kiray (1999: 328-329)’a göre, “Toplumsal yapının karşılıklı bağımlılık içindeki parçalardan oluşan bir bütün olduğunun kabulü çok önemli bir adımdır. ... Bu bütün, toplumsal kurumlardan, insan ilişkilerinden ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden doğan toplumsal değerlerden oluşur; bu unsurların tümü karşılıklı olarak birbirini etkiler.”

Genel olarak sosyal bilimciler, toplumsal yapının ne olduğu ve neleri kapsadığı konularında farklı görüşler ileri sürmelerine rağmen, toplumsal yapının durağan değil dinamik olduğu ve zaman içinde değiştiği fikrini kabul etmektedirler (Heer, 2008: 819; Kalaycıoğlu, 2017: 7).

Sosyal bilimler alanında, özellikle de sosyologlar ve antropologlar tarafından, toplumsal yapıyla ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların bir kısmı toplumsal yapıyı, tüm unsurlarıyla ve bir bütün olarak anlamayı hedefleyen araştırmalar iken; bir kısmı da yapıyı oluşturan kurumları veya kurumlardan birini, örneğin aile kurumunu, toplumdaki organizasyonları, toplumun inançları, kültürü, değerleri gibi unsurlardan birini merkeze alan araştırmalardır. İkinci gruptaki araştırmalar içinde değerlendirilebilecek bu araştırma, şu gerekçeye dayanmaktadır: Toplumsal yapı, kendisini meydana getiren farklı unsurların karşılıklı olarak birbirini etkilediği dinamik ilişkiler bütünü olduğuna göre, yapının bir unsurunu anlamak bütünüün anlaşılmasına ya da en azından yapının bütünü ve bu bütünüün yaşadığı değişim hakkında bir fikir verir. O halde, bir toplumsal yapıyı anlamak için o yapıda, “toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ve koruyan” otorite ile buyruk alan ilişkisini sağlayan mihver/başat kurumlar araştırma konusu yapılabilir. Bu şekilde temellendirilen çalışmanın amacı ise, geleneksel bir toplumsal yapıyı ve yaşadığı değişimi, buyruk verenler (otorite) ile buyruk alanlar ilişkisi bağlamında anlamak ve bu yapıda yaşanan toplumsal değişimin o yapıda yaşayan bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini tespit etmektir. Araştırmada “Geleneksel bir toplumsal yapıda toplumsal otorite hangi kurumlar eliyle ve nasıl kullanılmaktadır, bu alanda gerçekleşen toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkan modern (yeni) davranışlar ve ilişki biçimleri nelerdir ve bunlar nasıl algılanmaktadır?” sorularının cevapları aranmaktadır.

Araştırmanın alanı Palu’dur. Palu, bulunduğu civarda geleneksel toplum özelliklerinin bir kısmını koruyan bir yerleşim birimidir. Bunun sonucu olarak Palu’da, değişimin hızı yavaş bir seyir izlemekte, değişime direnen geleneksel öğeler ile değişimle gelen modern (yeni) toplumsal öğeler bir arada varlığını sürdürebilmektedir. Bu birlikte var olma hali, eski ile yeniye karşılaştırma, yeni olanı anlama (algılama), anlamlandırma, değerlendirme ve hakkında yargıda bulunma süreciyle ilgili önemli verilere ulaşma imkânı sunmaktadır.

Palu, bir nehir çevresi medeniyetinin izlerini taşıyan tarihi bir yerleşim birimidir. Anadolu’da nehir çevreleri, insanlık tarihinin her döneminde yerleşim merkezleri olmuşlardır. Bu coğrafyada bulunan Fırat Nehri ve bu nehrin bir kolu olan Murat Nehri çevresi de ilk çağlardan beri yerleşim

merkezidir. Murat Nehri çevresinde kurulan yerleşim merkezlerinden biri de Palu'dur. Palu, Murat Nehri çevresinde bulunan bir vadinin içine kurulmuştur.

Palu'da, Urartular Dönemi'nde (MÖ 900-600) bir kale yapılmış ve bu kale günümüze kadar korunmuştur. Burada tarihî bir kalenin bulunması, Palu'nun bölgede tarihî süreç içinde siyasi ve sosyal bir merkez olduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi, Palu'nun Osmanlı Dönemi'nde Amed Eyaleti'ne bağlı beş hükümet merkezinden biri olduğunu dile getirmektedir (Evliya Çelebi, 2001: 23). Palu, merkez olma konumunu Osmanlı'nın son dönemlerine kadar sürdürmüştür. "Palu hükümdarlarının saltanatı Tanzimat'a kadar devam etmiş, Tanzimat ile birlikte Palu hükümdarlığının saltanatına son verilerek buraya devlet tarafından bir vali gönderilmiştir." (Yapıcı, 2004: 54).

Günümüzde Palu, Elazığ'a bağlı bir ilçedir. Elazığ'ın doğusunda yer alır ve merkeze uzaklığı 75 km'dir.

Palu'nun kültürel özelliğini şekillendiren ve Palu'yu çevresindeki yerleşim birimlerine göre farklı kılan en temel faktör Palu'da ve çevresinde etkili olan Septioğlu ailesinin burada yaşamasıdır. Palu ve çevresinde, ilmî ve manevi önderlik yapan bu ailenin hikâyesi, "Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun kurucusu" olan Hâlid el Bağdâdî (ö. 1242/1827)'nin (Algar,1997: 283) müridi/yazıcısı Şeyh Ali Septî'nin Palu'ya yerleşmesiyle başlamaktadır.

Toplumsal değişim hızı nispeten yavaş, geleneksel özellikleri ağır basan bir toplumsal yapı örneği olsa da geleneksel değerlerin hızla değiştiği modern bir dünyada Palu da bu değişimlerden etkilenmektedir. Giddens'e göre, "Modernliğin dünyası, dinamik bir dünyadır, yani önceki sistemlerden çok daha fazla olan değişimin temposu, derinliğindeki büyük artış ile birlikte 'denetimden çıkan' bir dünyadır" (Giddens, 1991: 16 akt. Ritzer ve Stepnisky, 2014: 350). Denetimden çıkan modern dünyanın yüksek olan değişim temposunun etkileri Palu'da da açık bir şekilde gözlenmektedir. Bundan dolayı Palu'nun, geleneksel bir toplumsal yapıda yaşanan toplumsal değişimler, değişime gösterilen tepkiler ve bu tepkilerin nasıl anlamlandırıldığına odaklanan böyle bir çalışma için iyi bir araştırma evreni olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada kullanılan " 'Geleneksel toplum' ifadesi, kurumsal çerçevenin bir bütün olarak kozmik ve toplumsal gerçekliğin, mitik, dinî ve metafizik yorumlarınca oluşturulan meşruluğun sorgulanamaz temelinde kökleştiği bir duruma gönderme yapmaktadır." Bundan da anlaşılacağı üzere geleneksel toplumun temaları, kategorileri ve bir mantıkları, anlayışları vardır. Modernleşme sürecinde "İlkin geleneksel dünya görüşleri ve onların nesnelleştirilmeleri; mit, kamusal din, adetsel ritüel, haklılaştırıcı metafizik ve sorgulanamaz gelenekler olarak güç ve geçerliliklerini kaybederler" (Habermas, 1992: 114 – 116 - 118).

Modern bir dünyada, önce geleneksel bir yapıyı ve yaşadığı değişimi anlamak amacıyla o yapıda buyruk veren ve buyruk alan ilişkisini, daha sonra bu ilişki biçiminde yaşanan değişimin, aynı yapıda yaşayan insanlar tarafından nasıl değerlendirildiğini sahada elde edilen verileri kullanarak analiz etmek ve bazı çıkarımlarda bulunmak ilginç ve ilgi çekici olacaktır.

KURAMSAL TARTIŞMA

Toplumsal değişim, sosyal bilimlerde ilgi duyulan konuların başında gelmektedir. Diğer sosyal bilimciler gibi sosyologlar da toplumsal değişim ve bu değişimin nedenleri hakkında, evrim kanunları gibi genel yasalardan, toplum içindeki daha az iddialı nedenlere varıncaya kadar çeşitli hipotezler ileri sürmüşlerdir (Jary and Jary, 1991: 447-448). Toplumsal değişimi, evrim yasaları çerçevesinde ele alan teorilerden biri modernleşme teorisidir. Walt Whitman Rostow'un önde gelen savunucularından biri olduğu bu "(dinamik) ekonomik gelişme teorisi, özünde bütün toplumların bir 'iç' dinamik tarafından yönlendirilen 'belirli' aşamalardan geçerek ilerlemeleri

gerektiği düşüncesinden hareket eden evrimci bir teoridir” (Slattery, 2007: 312). Rostow, her toplumun geçmesi gerektiğini düşündüğü beş temel ekonomik gelişim evresi hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu beş evrenin ilki, geleneksel toplum evresidir. Rostow, tüm sanayi öncesi toplumları bu kategoriye dâhil eder. Ona göre bu toplumlar, “Aralarındaki farklılıklara rağmen, aslında verimlilik düzeyleri düşük olan, eski teknolojiler kullanan ve yetersiz iletişim içindeki tarım toplumlarıdır. Toplumsal yapı oldukça geleneksel ve hiyerarşiktir ve çok az toplumsal hareketlilik vardır. Bu toplumlar, geleneksel dinlere ve ‘süregelen kaderciliğe’ uygun güçlü aile ve akrabalık bağlarına dayanır. Politik güç, büyük ölçüde merkezileşmiş olmakla birlikte, yerel büyük toprak sahipleri kendi özel mülkiyetlerini yönetirler” (Slattery, 2007: 311). Modernleşme teorisini savunanların birinci evre olarak kabul ettikleri geleneksel toplum evresi için ileri sürdükleri bu özelliklerden bazıları çalışmamızın evreni olan Palu için geçerlidir. Bu tespitlere göre Palu, değişim baskısı altında olan ve bazı öğeleri de değişmiş, geleneksel bir toplumsal yapı örneğidir. Ancak bu teoride, ekonomi merkezli evrim yasalarına dayanarak belirlenen daha sonraki dört evre, evrenimizin mevcut durumunu ve yaşadığı değişimi açıklamak için uygun değildir. Çünkü Palu’daki değişim, tüm ülkede aynı zamanda devlet eliyle başlatılan ve yürütülen modernleşme çalışmalarıyla başlamış olsa da değişimin yönünü, hızını ve değişim ile ilgili olarak üretilen anlamları belirleyen temel faktör, modernleşme teorisinde iddia edildiği gibi ekonomi değil, inançtır. Bu durum, Palu’da yaşanan toplumsal değişimin modernleşme teorisine açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, Palu’daki değişimin evrim yasalarına göre belirlenen evrensel değişim yasaları yerine, toplumun içinden kaynaklanan değişim nedenlerini ileri süren hipotezlerden biri olan Weber’in inanç merkezli yaklaşımıyla daha iyi açıklanabileceği düşünülmektedir.

Weber (1985), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* isimli eserinde, sanayi toplumunun oluşmasında Protestan ahlakının oynadığı rolü vurgulamaktadır. Örneklelimizde de toplumsal değişimin hızını ve değişimle ilgili algıyı, değişenin nasıl anlamlandırılması gerektiğini belirleyen temel faktör inanç olduğuna göre, buradaki değişimi açıklamak için Weber’in yaklaşımının daha uygun olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bir toplumda geçerli olan inanç sistemi, o toplumda yaşayan insanların çevrelerindeki varlıklara ve sosyal etkileşimlere bir anlam vererek onlarla ilişki kurmalarını gerektirmektedir. Toplumun mevcut inanç sistemi, aynı zamanda kurulan bu ilişkinin nasıl olması gerektiğini de belirlemektedir. Bundan dolayı insan, çevresiyle ilişki kurarken yalnızca somut gereksinimlerini karşılamayı hedeflememektedir. Bununla birlikte ve diğer canlılardan farklı olarak karşılaştıklarını ve yaşadıklarını anlama ve anlamlandırma çabası da göstermektedir. Anlam arayışı, insanın her tecrübesinde bulunan bir hedeftir ve onun için anlamsız bir tecrübe mümkün değildir (İnam, 2005: 178).

Toplumda geçerli olan inanç sistemine uygun olarak üretilen anlamlar da zamanla toplumun değerlerine dönüşmektedir (İnam, 2005: 178). Weber, bir toplumda verilen anlamların ve bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal değerlerin o toplumu ve toplumun yaşadığı değişimi anlamak için belirleyici bir role sahip olduğunu ileri sürmektedir. Weber bunu, adı geçen eserinde, bir toplumun değerlerinin değişmesiyle toplumsal yapının birçok öğesinin değiştiğini göstermektedir. Bu aynı zamanda bir toplumsal yapıda, anlam verme biçiminin ve mevcut değerlerin değişmesiyle, toplumsal değişimin yönünü, hızını ve nasıl değerlendirildiğini anlamının mümkün olduğunu da ortaya koymaktadır (Yazıcı, 2013; Yazıcı, 2017: 139).

İnsan, hem başkalarıyla ilişki kurma eğilimine sahip olduğu için hem de insan ilişkilerine gereksinim duyduğu için sosyal bir varlıktır (Fichter, 2006: 23). Bu özelliğinden dolayı insanın anlama ve anlamlandırma arayışı da çift yönlü olarak gerçekleşmektedir. İnsan için toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkide hem ortaya koyduğu anlama ve anlamlandırma çabası hem de bunun sonucunda atfettiği değerler önemli olduğu kadar, sosyal çevresinin bu ilişkide varlığına

(statüsüne) yüklediği anlam ve atfettiği değer, kendisine gösterilen saygı ve kabul görmesi de önemlidir (Yazıcı, 2017: 129-132). Sonuç olarak sosyal bir varlık olan insanın, doğal ve sosyal çevresiyle ilişkisinde bir anlam verme/bulma arayışı içinde olduğu, bu arayışın sonucunda toplumsal değerlerin ortaya çıktığı ve özellikle geleneksel toplumlarda bütün bu süreci belirleyen temel faktörün toplumun inancı olduğu anlaşılmaktadır.

Toplumsal değişimin inançla ilişkisini ortaya koyan Weber, sosyolojik değerlendirmelerde “anlamın” ve verilen anlamların sonucunda ortaya çıkan “değerlerin” önemli olduğunu vurgulayan ilk düşünürdür. Weber, bu tespitlerini, insanın kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan bir hayvan olduğu görüşüne (Geertz, 2010: 19) dayandırmaktadır. Onun bu yaklaşımı, toplumsal incelemelerde neyin, nasıl ele alınması gerektiğini ortaya koyan yöntem anlayışını da belirlemektedir. Sosyal eylemi, inceleme yönteminin bir parçası olarak gören Weber’e göre “İnsanlar, doğada dünyadaki diğer varlıkların aksine, anlamlarla dolu sosyal ortamlar yaratır. Dolayısıyla bireysel eylemleri anlamak için onları bu ortamların bağlamı içinde düşünmek gerekir. Kuşkusuz bazı sosyologların araştırmalarının ana nesnesi olarak gördüğü sosyal kurumları, örgütleri de insanlar oluşturur. Ancak Weber ([1904] 1949) bir sosyal olgunun geçerli izahının bireysel eylem düzeyinde anlaşılması gerektiğini vurgular. Sosyolojide bu yaklaşım, verstehen (yorumlayıcı anlama) olarak bilinir” (Giddens ve Sutton, 2016: 59-60).

Buna göre, bir toplumsal yapı ve bu yapıyı oluşturan kurumlar, kültür, değerler, davranış örüntüleri ve sosyal ilişkiler gibi temel öğeler o yapıda yaşayan insanların daha önceki kuşaklardan devraldıkları ve yorumladıkları anlam ağlarının bir sonucudur. O halde, bir yapıyı anlamak, o yapıda geçerli olan anlam ağları içinde sosyalleşmiş yani üretilen anlam kalıplarını benimsemiş ve uygulamalarına katılmış bireylerin, anlam ağları ve bu ağların değişimiyle ilgili görüşlerini tespit etmekle mümkündür. Bir toplumsal yapıdaki anlam ağları ve anlam kalıpları o yapının kurumlarında somut bir biçim aldığından, bu da toplumsal kurumların ve bu kurumlarda yaşanan değişimin bilinmesini gerektirmektedir.

Toplumsal yapının en belirgin unsuru toplumsal kurumlarıdır. Toplumsal kurum, sosyolojik açıdan ne bir kişidir ne de bir gruptur; kültürün bir kısmında, insanların yaşam tarzlarının örüntüleşmiş bir parçasıdır (Fichter, 2006:139). Bir kurum, kişilerin çok çeşitli toplumsal, psikolojik ve organik gereksinimlerini karşılamak amacıyla belirlenmiş, onaylanmış ve oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır. (Fichter,2006:140; Geertz, 2010:61). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bir toplumsal kurumun varlık nedeni kişilerin temel sosyal gereksinimlerini karşılamasıdır. Kişilerin temel gereksinimlerinin değişmesiyle kurumun yapısı ve işlevleri de değişir, kurumun karşıladığı gereksinimlerin ortadan kalkması ya da kurumun gereksinimleri karşılama potansiyelini yitirmesi durumlarında ise kurumun, önce toplumsal yapıdaki etkisi zayıflar ve zamanla kurumun kendisi de ortadan kalkar.

Toplumsal yapıda, bir kurum bazı temel sosyal gereksinimleri karşıladığı sürece işlevseldir ve yapının bütünlüğü içindeki yerini korur. Ancak, her yapıda bazı kurumlar diğerlerine kıyasla daha etkilidir. Sosyolojide bu kurumlara mihver/başat kurumlar denir.

Yukarıda verilen bilgiler ve yapılan kuramsal tartışmalar esas alındığında bu araştırmanın evreni olan Palu'nun geleneksel yapısı ve kurumları hakkında şu değerlendirmeler yapılabilir:

Palu, Cumhuriyet Dönemi'nde devlet eliyle başlatılan ve yürütülen modernleştirme politikaları başlamadan önce, Rostow'un yukarıda verdiği özelliklerin çoğuna sahip olan geleneksel bir toplumsal yapı örneğidir. Palu'da, bu özelliklerin önemli bir kısmının, devletin modernleştirme çabalarına rağmen son yıllara kadar korunduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde bu özelliklerin bazıları belli oranda korunurken bazıları kısmen, bazıları da tamamen değişmiştir.

Rostow'un, geleneksel toplumlar için ileri sürdüğü “Verimlilik düzeyleri düşük olan, eski teknolojiler kullanan ve yetersiz iletişim içindeki tarım toplumlarıdır.” şeklindeki tespitleri,

günümüzde Palu'daki toplumsal yapı için geçerli değildir. Hatta Palu'nun ilçe merkezi için, tarımın temel geçim kaynağı olduğu tespiti modernleştirme hareketi öncesi için de geçerli değildir. Çünkü Palu, yönetim merkezi olduğundan ilçe merkezinin ekonomisinde; tarımdan çok bürokrasi, ticaret ve şeyh ailesinden dolayı çevreden eğitim ve ziyaret için gelenler belirleyici olmuştur. Ancak, geleneksel toplumların diğer bir özelliği olarak gösterilen, toplumsal yapı oldukça geleneksel ve hiyerarşiktir ve çok az toplumsal hareketlilik vardır tezi, Palu için dün geçerli olduğu gibi farklı biçimleriyle günümüzde de geçerlidir.

Palu'da şeyh, ağa ve bunlara bağlı halk tabakası şeklinde bir tabakalaşma vardır ve bu tabakalar arasında dikey hareketlilik çok azdır. Bugün bile geçerli olan hareketlilik, yapıyı terk etmek (göç) biçimindedir. Toplumun tabakaları arasındaki hiyerarşi bireylerin ilişkilerinde ve iletişimlerinde hâlâ açıkça dile getirilmektedir. Günümüzde, bu hiyerarşiyi göz önünde bulundurmadan hareket eden bireylere, sosyal baskı devam etmektedir. Örneğin, "O, şeyh ailesindedir ya da bu kişi, şu ağanın torunlarından veya şu aşirete mensuptur." gibi hatırlatmalarla, bazı kişiler için saygı talep edilmektedir. Bu talebe uygun davranışlarda bulunmayan halk tabakasındaki kişilere ise, "Senin ailen şu ağanın ekmeğiyle yaşadı veya şu aşiret korumasaydı ailen varlığını sürdüremezdi ya da ailece, şeyhin himmetini, duasını unutamazsınız." gibi ifadelerle bireylerin toplumsal konumları onlara her fırsatta hatırlatılmaktadır. Günümüzde, hiyerarşinin kısmen de olsa korunduğunu gösteren davranışlardan biri de ağa ve şeyh ailelerine mensup kişilerin eş seçiminde, sosyal konumlarını göz önünde bulundurma hassasiyetlerinin devam etmesidir. Bu iki kesim, eş adaylarının halk tabakasından seçilmesine sıcak bakmamaktadır. Geleneksel toplumların, geleneksel dinlere ve 'süregelen kaderciliğe' uygun güçlü aile ve akrabalık bağlarına dayanır özelliği, bugün de Palu'da kısmen geçerlidir. Çünkü, bireyselleşme her gün biraz daha güç kazanmakta; inancın, inanç kurumlarının ve toplumsal baskıların bireyler üzerindeki etkisi gün geçtikçe zayıflamaktadır. Politik güç, büyük ölçüde merkezileşmiş olmakla birlikte, yerel büyük toprak sahipleri kendi özel mülkiyetlerini yönetirler özelliği ise günümüzde artık Palu örneğinde de geçerli değildir.

Bugün geleneksel döneme ait bazı özellikleri değiştiği anlaşılan Palu toplum yapısı, aşiretlerden meydana gelmiştir. Aşiret sistemi, bireylere ve gruplara dayanışma ve koruma sağlamaktadır. Bir aşirete mensup olmanın bu gibi kazanımları olduğu gibi olumsuz sonuçları da vardır. Aşiret sisteminde suçun şahsiliği anlayışı gelişmediğinden bir aşiret mensubunun işlediği bir suçtan aşiretin tüm üyeleri sorumlu tutulmaktadır. Örneğin, kan davasına neden olan bir cinayet işlendiğinde, cinayeti işleyen kişinin mensup olduğu aşiretten herhangi bir üye bundan sorumlu tutulup cezalandırılabilir veya aşiret kavgalarında mağlup olan aşiretin bütün üyeleri sürgün edilmektedir. Bu sistem, bir aşiretin tüm üyelerini birlikte hareket etmeye zorlamaktadır. Bu zorunluluk da beraberinde aşiret liderliğini (ağalık/beyliği)[†], bütün üyelerin haklarını koruyan ve güvenliğini sağlayan önemli bir sistem olarak ön plana çıkarmaktadır.

Aşiret sisteminde ağalık/beylik kurumu, bir taraftan aşiret içinde toplumsal kontrol, dayanışma ve bütünleşme işlevlerini yerine getirirken diğer taraftan farklı aşiretler arasında gerçekleştirilen uzlaşmayla toplumsal yapıda bütünlük sağlamaktadır. Geleneksel yapıda ağalık/beylik kurumu,

*Pakalın (1971: 21 - 213)'in tespitine göre "Ağa, eskiden yüksek mevki sahipleri hakkında kullanılır bir tâbirdir"; bey ise, genellikle "Büyük veya küçük herhangi bir nüfuz ve salâhiyet sahibi olanlar" tarafından kullanılan bir unvandı. Araştırma alanında ise ağalık; aşiret, boy veya sülale gibi toplulukların kendileri tarafından tayin edilen veya otoritesini kabul etmeye mecbur kaldıkları yönetici kişilere verilen bir unvandır. Her aşiretin bir ağaları olduğu gibi aynı aşirette birden fazla ağa da olabilir. Ancak, aşiret içindeki ağalar genelde bir hiyerarşiye tabiydiler. Bey unvanı, ağalıktan farklı olarak devletin yönetici tabakasıyla hizmet ilişkisi içinde olan kişiler için kullanılmaktadır. İki unvanın ortak özelliği nüfuz sahibi, otorite olarak kabul edilen kişiler için kullanılmalarıdır. Bundan dolayı çalışma boyunca iki kavram birlikte kullanılmaktadır.

hem aşiret içinde hem de yapının bütünlüğünde üstlendiği bu önemli işlevlerden dolayı iki temel *mihver/başat kurumdan* biridir. Bu yapıdaki diğer mihver/başat kurum ise şeyhlik kurumudur. Şeyhlik kurumu, ağalık/beylik kurumunun aksine aşiretler üstü bir konuma sahiptir. Çünkü, şeyhlik kurumunun her aşiretten müntesipleri vardır. Şeyhlik kurumunun, müntesiplerinin inanç ve ibadetlerle ilgili sorularına cevap vermek, ibadetlerini düzenli bir şekilde yapmalarını sağlamak ve çevreleriyle iyi ilişkiler geliştirmelerine katkıda bulunmak gibi bireysel düzeyde yerine getirdiği işlevleri olduğu gibi, aşiret liderleri arasındaki uzlaşmaya destek vererek ağalık/beylik kurumunun işlevlerine benzer bir biçimde, toplumsal yapıda bütünleşmeyi korumak ve toplumsal çözülmenin ortaya çıkmasını önlemek gibi toplumsal işlevleri de vardır.

Geleneksel yapıda bu önemli işlevleri yerine getiren ağalık/beylik ve şeyhlik kurumları, hem birbirleriyle hem de toplumdaki gruplar ve bireylerle karşılıklı ilişki içindedirler. Bu karşılıklı ilişkide, ağalık/beylik ve şeyhlik kurumlarını temsil eden ağalar/beyler ve şeyhler “buyruk veren”, bunların muhatapları ise “buyruk alan” konumundadırlar. Başka bir ifadeyle bu iki kurumun liderleri, geleneksel Palu toplum yapısında otorite konumundadırlar. Weber’e göre “Otorite, insanların yalnızca buyruklar aldığı ve bu buyrukları yerine getirebileceği makul beklentileri olduğu zaman söz konusudur. Bu nedenle otorite, buyruk veren ile alan arasındaki güven ilişkisine dayanmaktadır ve bu güven buyruk verenin meşruiyetiyle ilgilidir. Yani, buyruk verenler yetki sahibi olarak görülürler” (Giddens ve Sutton, 2016: 361). Bu tespitlerden hareketle, Palu’da ağalar/beyler ve şeyhlerden buyruk alanların, beklentilerinin olduğu ve bu otoriteleri yetki sahibi olarak gördükleri söylenebilir.

Toplumsal yapıda yetki sahibi olarak görülen ağalar/beyler ve şeyhlerin sahip oldukları otoritelerinin meşruiyeti, kaynakları ve kullanma biçimleri arasında bazı farklılıklar vardır. Ağaların/beylerin kullandıkları otoritenin meşruiyeti, aşireti temsil etmeye ve aşiretin birliğini korumaya dayanırken şeyhlerin otoritesinin meşruiyeti, dinî bilgiye sahip olmak ve manevi güçlerinin (kerametlerinin) olduğuna inanılmasına dayanmaktadır. Gücün meşruiyetini sağlayan kaynak, aynı zamanda gücün nasıl kullanıldığını da belirlemektedir. Ağalar ve beyler, düşmanlarına üstün olduklarını göstermek ve onlara galip gelmek için düşmanlarını öldürmek, mallarına el koymak veya sürgün etmek gibi yollara başvurmuşlardır. Buna karşılık şeyhler ise beddua etmek, gönül koymak, bağlılığını reddetmek gibi cezalandırma yöntemlerini kullanmışlardır. Bu durum, ağanın/beyin otoritesinin maddi güce dayandığını, şeyhin otoritesinin ise manevi güce dayandığını göstermektedir. Ağalara ve beylere gösterilen sadakat ve kendilerine bağlı olanlar arasındaki grup bilinci, kan/akraba bağına dayanırken şeyhlerin otoritesine sadakate bağlı olanlar arasındaki grup bilinci ise aynı manevi güce bağlı olmaya dayanmaktadır. Birincisi daha çok dünyevi bir iktidarın sağladığı nimetleri, ikincisi ise daha çok ahirette kavuşulacak nimetleri vadetmektedir.

Buyruk vermek ve buyruk almak ilişkisi, her zaman aynı nedenlerle ve aynı biçimde gerçekleşmemektedir. Bu farklılığı göz önünde bulunduran “Weber, tarihsel süreçte üç ideal otorite tipinden bahseder: geleneksel, karizmatik ve rasyonel-yasal otorite” (Giddens ve Sutton, 2016: 362). Ona göre “Geleneksel otoritede insanların sadakati, uymaları gereken kurallara değil, belirli bireylerdir. Pratikte bunun anlamı, insanların kurallara değil, kişisel sadakate bağlı oldukları yöneticilere itaat ettikleridir” (Giddens ve Sutton, 2016: 362). Bu tespitler, ağaların/beylerin ve şeyhlerin birer geleneksel otorite örneği olduklarını göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma nitel araştırma prosedürlerine uygun olarak yapılandırılmıştır. Çalışmada, görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin tercih edilmesinin nedeni, görüşmeler aracılığıyla sosyal olguların göreliliğini ve hareketliliğini bir an için de olsa yakalamanın ve anlamının mümkün olduğunun düşünülmesidir. Görüşmenin en önemli avantajı, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açısını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 19).

Görüşmeler, sahada görüşülen kişinin evinde veya iş yerinde, yüz yüze ve her biriyle yapılan tek görüşmeyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşmeler niteliğindedir. Görüşmeler, görüşülen kişilerin kendilerini normalde konuştukları, düşündükleri ve gerçekliği düzenledikleri biçimlerde ifade (Neuman, 2013: 585) etmelerinin önemi göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Bu yolla, algılarını ve deneyimlerini ortaya koymaları hedeflenmiştir.

Araştırmada görüşülen kişiler benzeşik (homojen) örnekleme tekniğiyle tespit edilmiştir. Buradaki amaç, küçük, benzeşik bir örnekleme oluşturmak yoluyla belirgin bir alt grubu tanımlamaktır (Yıldırım ve Şimşek 2000: 71). Bu amaçla Palu'da geleneksel otoriteyi temsil eden şeyh, ağa/bey ve eşraftan ailelerin üyelerinden oluşan homojen bir grup seçilmiştir. Yapılan ön görüşmelerde bu grubu oluşturan bireylerin, evrenin geleneksel yapısını en iyi şekilde temsil ettiği ve bundan dolayı da yaşanan değişime karşı daha duyarlı oldukları, toplumsal değişimi net bir biçimde anlama ve anlamlandırma çabası içinde oldukları tespit edilmiştir. Örnekleme grubunda cinsiyet dağılımının sağlanması için 5'i (beşi) kadın, 5'i (beşi) erkek olmak üzere toplam 10 (on) kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen grup, 50 (elli) yaş ve üstü kişilerden oluşmuştur. Bu yaştaki kişilerin hem geleneksel yapıyı hem de bu yapının yaşadığı değişimi deneyimledikleri için daha iyi değerlendirdikleri ön görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Erkek araştırmacıyla, inançları gereği, bir araştırma kapsamında dahi olsa yüz yüze görüşmeyi kabul etmeyen kadın görüşmecilerle, Bingöl Üniversitesi öğrencilerinden Hazal Barçedoğmuş ve Kübra Baycuman birlikte görüşmüşlerdir. Görüşmede zaman zaman Kürtçe (Zazaki-Kırdki) konuşan kişilerle görüşmenin sürdürülebilmesi için, yine Bingöl Üniversitesi öğrencisi Bekir Baykara'dan destek alınmıştır.

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Çözümleme aşamasında betimsel analizin dört aşaması uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek 2000: 71). Buna göre, verilerin analizi için önce bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında organize edileceği ve sunulacağı belirlenmiştir. Daha sonra ilk aşamada belirlenen çerçeveye göre veriler okunmuş ve organize edilmiştir. Üçüncü aşamada tanımlanmış ve dördüncü aşamada tanımlanan bulgular açıklanmış, ilişkilendirilmiş ve anlamlandırılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde önce araştırma kapsamında görüşülen kişilerle ilgili demografik bilgiler verilmiştir. Daha sonra, araştırmanın genel çerçevesi verilmiş ve bu bağlamda görüşme yoluyla elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Demografik bilgiler

Bu araştırma kapsamında görüşülen kişilerin listesi ve bazı demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

No	Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Mensup Olduğu Aile
1	E1	76	Erkek	İlkokul mezunu	Eşraftan
2	E2	68	Erkek	İlkokul mezunu	Eşraftan
3	E3	74	Erkek	Lise mezunu	Ağa ailesinden
4	E4	73	Erkek	İlkokul mezunu	Ağa ailesinden
5	E5	54	Erkek		Ağa ailesinden

				Lise mezunu	
6	K1	75	Kadın	Okur-yazar değil	Şeyh ailesinden
7	K2	80	Kadın	Okur-yazar değil	Şeyh ailesinden
8	K3	50	Kadın	İlkokul mezunu	Ağa ailesinden
9	K4	62	Kadın	İlkokul mezunu	Ağa ailesinden
10	K5	64	Kadın	Lise mezunu	Ağa ailesinden

Tablo incelendiğinde görüşülen kişilerin; yaş dağılımının 50 - 80 arasında olduğu, cinsiyete göre dağılımlarının eşit olduğu, ancak eğitim durumu dağılımının çeşitlilik arz ettiği, ikisinin okur-yazar olmadığı, beşinin ilkokul, üçünün ise lise mezunu olduğu, okur-yazar olmayan iki kişinin de kadın olduğu, mensup oldukları aileye göre dağılıma bakıldığında ise iki kişinin eşraftan, ikisinin şeyh ailesinden, altısının da ağa ailesinden olduğu görülmektedir. Başka çalışmalarda da dile getirildiği gibi bu araştırmanın katılımcıları, betimledikleri gerçekliğin bir parçası olduklarından bilimsel analizin de bir parçasıdır.

Araştırmanın genel çerçevesi

Daha önce de belirtildiği gibi araştırmanın genel çerçevesi, geleneksel Palu toplum yapısı ve bu yapıda yaşanan toplumsal değişimle ilgili değerlendirmeleri buyruk verenler (otoriteler) ve buyruk alanlar bağlamında tespit etmektir. Bu çerçeveye göre elde edilen veriler; otorite, geleneksel otoriteler, otoritelerin kaynağı, meşruiyeti, ilişkileri, otorite- halk ilişkisi, otoritelerin işlevleri, otoriteyi sürdürme biçimleri ile yapının eski ve yeni öğelerinin karşılaştırılması başlıkları altında organize edilmiş ve sunulmuştur.

Elde edilen verilerin otorite ve otoriteyle ilgili temalar altında organize edilmesi iki açıdan önemlidir. Birincisi, geleneksel yapıda gücün kaynağının ne olduğunun ve hangi kurumlar tarafından ve nasıl kullanıldığının bilinmesi, geleneksel yapının anlaşılmasına ve doğru bir şekilde tahlil edilmesine katkıda bulunmaktadır. İkincisi ise geleneksel otoritenin etkisini sürdürmesi, değişimin normal seyrinde gerçekleştiğini, başka bir ifadeyle “yapının görece durağan” olduğu, ancak geleneksel otoritelerin etkisinin zayıfladığı ya da bazılarının etkisini tamamen yitirdiğinin tespit edilmesi, gerçek anlamda yapısal bir değişimin gerçekleştiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu saptamalardan hareketle, araştırma için yapılan görüşmelerde katılımcılara bazı sorular sorulmuştur ve bu sorulara verilen cevaplarla ulaşılan veriler analiz edilmiştir.

Geleneksel Palu toplum yapısında otorite/ler

Geleneksel Palu toplum yapısında otoritenin kim/ler tarafından kullanıldığının tespit edilmesi amacıyla sorulan, “Toplum nezdinde kimlerin kararları geçerliydi? Kimlerin sözü dinlenirdi?” sorularına katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda verilmiştir:

Kabile büyüklerinin aldığı karara kimse karşı çıkmazdı (E2). Beyler, buranın sorumlusuydular. Beylerin sözü geçerliydi. Beylerin kararlarına genellikle karşı gelinmezdi. Çünkü halk beylere karşı saygı duyuyordu (E3). Açalık sistemi vardı. Şeyhler, ağalar ve beyler vardı. Bireylerin kararları üzerinde ağalar etkili olurdu. Kimse kendi başına bir karar alamaz yapılan işlerden önce ağalara danışılırdı (K3). Bizde şeyhler, ağalar ve beyler vardır (K1). Eskiden ağalar, beyler ve şeyhler vardı (E5). Bizde şeyhler, ağalar ve beyler vardır. Bizim saygı duyduğumuz bir aile vardı. Bu aile şeyhlerdendi. Bu aileye Efendigiller deniyordu. Bu aile Septioğulları ailesidir. Bir karar verince halk Efendigillere danışılırdı (K1). Büyüklerin hatırı sayılırdı. Büyüklere karşı gelinmez onların sözü üstüne söz söylenmezdi. Kararı genellikle büyüklerimiz yani dedelerimiz alırdı (K2).

Katılımcıların verdikleri bu cevaplardan, geleneksel Palu toplum yapısında, “kabile büyüklerinin/yaşlıların”, “beylerin”, “ağaların” ve “şeyhlerin” kararlarının geçerli olduğu ve bunların sözlerinin dinlendiği, otorite olarak kabul edildikleri ve bunlara itaat edildiği sonuçları ortaya çıkmaktadır. Ailede ve bir aile olarak kabul edildiği anlaşılan kabiledede kararları yaşlı üyeler vermektedir. Toplumun tamamını ilgilendiren kararların ise ağalar, beyler ve şeyhler tarafından alındığı dile getirilmektedir. Dikkat çeken diğer bir nokta ise “Bireylerin kararları üzerinde ağalar etkili olurdu. Kimse kendi başına bir karar alamazdı”, “Büyüklerle karşı gelinmez onların sözü üstüne söz söylenmezdi” gibi tespitlerden kişilerin, kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda bile kararlar alamadıkları gibi verilmiş kararlara uymamalarının da söz konusu olmadığını göstermektedir. Bu durum, alınan kararların yapı/toplum adına alındığını veya karar alıcıların bireylerin üstünde bir konuma sahip olduklarına inanıldığını ortaya koymaktadır; üstün konumları, bireylerin onların kararlarına karşı öneri, talep ve eleştirilerde bulunmalarını önemsiz hatta anlamsız olarak değerlendirilmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu veriler, geleneksel Palu toplum yapısında ağaların/beylerin, şeyhlerin ve yerine göre yaşlıların “buyruk veren”, yapıdaki grupların ve bireylerin ise “buyruk alan” olduklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, buyruk verenlerin yapıda birer geleneksel otorite örneği oldukları, buyruk alanların ise bu geleneksel otoritelere itaat ettikleri ve sadakatle bağlı oldukları sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel otoritelerin, toplumsal yapıda kuşatıcı bir biçimde etkili ve belirleyici olmaları, bu otoritelerin kim olduğu kadar nasıl belirlendiğini de önemli hale getirmektedir.

Geleneksel otoritelerin belirlenmesi

Katılımcılara sorulan ikinci soru ise yapıda geçerli ve etkin olan geleneksel otoritelerin belirlenmesiyle ilgilidir.

“Yapıdaki geleneksel otoriteler nasıl belirleniyordu?” sorusuna verilen cevaplar şunlardır:

Aşiret reisi, aşiret üyelerinden seçilirdi. Aşiretteki en akıllı, zeki ve güçlü olan aşiret reisi seçilirdi. Yani yaş, çok da önemli bir kriter değildi. Akıl ve zeka yaştan daha önemliydi (E1). Ağalık sisteminde yaş önemli değildi. Önemli olan bilgelik ve duruştu. Ağa olmak için öncelikle soy önemliydi (E5). Ağa olmak için öncelikle soy önemliydi. Ondan sonra yaş önemliydi. Yaşı büyük olan ağa olurdu hürmetten dolayı (K4). Ağalık babadan oğluna geçerdi (E5). Şeyhlerin başındaki kişi ölünce yerine varsa oğlu yoksa aynı soydan gelen birisi geçerdi (K1). Ağa ölünce kimse ağanın yerine geçmezdi fakat ağanın soyundan gelenlere de yine bir saygı gösterirlerdi (K3).

Bu verilerden, gelenekse Palu toplum yapısında otoritenin esas kaynağının soy yüceliği olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapıda, bazı soyların diğerinden üstün olduklarına inanılmakta hatta bazı soylar kutsanmaktadır. Bundan hareketle, bu soylardan gelenlerin otorite, yani buyruk vermek yetkisine sahip oldukları; bu soydan gelmeyenlerin ise otoriteye sadakatle bağlılık göstermeleri ve itaat etmeleri gerektiği kabul edilmektedir.

Bu veriler, aynı aşiret sistemi içinde yer alan aileler/sülaleler (yerel söyleyişle, ezbetler) arasında bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir. Bu hiyerarşinin en üst basamağında aşiretin mevcut yöneticisinin ailesi yer almaktadır. Diğer ailelerin konumu, saygınlığı (prestiji) liderin ailesine akrabalık/yakınlık düzeyine göre belirlenmektedir. Görüşmelerde, “soy önemliydi” ifadesiyle, mevcut yöneticiye biyolojik olarak yakınlık dile getirilmektedir. Bununla yöneticinin oğlu, kardeşi ve diğer yakınları kastedilmektedir.

Ağalıkta/beylikte olduğu gibi şeyhlikte de mevcut şeyhe biyolojik yakınlık, otoritenin belirlenmesinde bir ölçü olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı, ağalıkta olduğu gibi şeyhlikte de şeyhin vefatından sonra akla ilk gelen oğlun, babasının (şeyhin) yerine geçmesidir. Bazı durumlarda bir babanın oğulları ya da aynı soydan gelen diğer üyeler arasında bir seçim yapmak durumunda kalındığında ise akıl, zeka, güç, bilgelik, duruş ve yaş gibi liderlik özelliklerine göre karar verildiği belirtilmektedir.

Daha önce Palu toplum yapısında aşiretler sisteminin geçerli olduğu, yapısal bütünlüğün geleneksel otoriteler tarafından korunduğu belirtilmişti. Buna göre geleneksel otoritelerin, buyruk alanlarla kurdukları ilişki kadar birbirleriyle kurdukları yatay ilişki de önemlidir.

Otoritelerin birbirleriyle ilişkileri

Toplumsal yapıda, geleneksel otoritelerin birbirleriyle kurdukları ilişki biçiminin saptanması amacıyla sorulan soruya katılımcıların verdikleri cevaplar şöyledir:

O zaman devlet yoktu, sorunlar aşiret içerisinde çözümleniyordu. Kimse karakola ve mahkemeye gitmiyordu. Cezayı ve kararı aşiret veriyordu (E4). Aşiretler arası kavga olurdu. Ama aşiretin kendi içinde kavga olmazdı. Eğer iki aşiret anlaşmazlığa düşmüşse zarar gören tarafın zararı karşılanırdı. Şahıslar araya girerek aşiretleri barıştırırlardı. İki aşiretin reisi uzlaşma sağlayamazsa çevre illerden gelen aşiret reisleri şartlar koyarlardı ve bu şartlar doğrultusunda iki aşireti barıştırırlardı (E1). Şeyhler ise beylere her konuda yardımcı olurlardı. Yani beyler ve şeyhler birbirine danıştırlardı. Ağalar ve beyler arasında kavgalar olurdu. Ağaların başındaki kişiler tarafından bu sorunlar çözümlenirdi. Ağaların başında Necip Ağa vardı. Genelde bu sorunları o çözümlerdi (E3). Aşiretlerin çoğu kan davalarından dolayı başka yerlere göç etmişlerdir (E5). Aşiretler arası kavgalar olurdu. Kendi aralarında çözemezlerse diğer aşiretlerden bireyler gelir ve bu kavgayı sonlandırırırlardı. Genellikle bu kavgalar toprak, su ve üstünlük kurma mücadelesi yüzünden olurdu. Bugün Tunceli'nin çoğu Paluludur. Genellikle aşiret kavgalarından dolayı bazı aşiretler Tunceli'ye yerleşmişler ve orada Alevileşmişlerdir. Örneğin; Kureyş aşireti, Palu'da kurulan bir aşiret olmasına karşın öbür aşiretlerle kavgalardan dolayı Tunceli'ye yerleşmişlerdir (E4). Ağalar ve beyler bir karar alırken birbirine danıştırlardı. Ağalar, şeyhlere dini bilgilerinden dolayı saygı duyarlar ve onlara danıştırlardı (K3). Birlik ve beraberlik içinde yaşadık. Bizde şeyhler, ağalar ve beyler vardır. Şeyhler, ağaların dostudur. Bir karar alınırken şeyhler ve ağalar birbirine danıştırlardı. Ağalar, şeyhlere dini bilgilerinden dolayı saygı duyarlardı (K1). Ağalar ve beyler bir karar alırken birbirine danıştırlardı. Ağalar, şeyhlere dini bilgilerinden dolayı saygı duyarlar ve onlara danıştırlardı (K3).

Katılımcıların, geleneksel Palu toplum yapısında, geleneksel otoriteler arasındaki ilişkiler hakkında verdikleri bu cevaplar, bir kez daha, bu yapıda geleneksel otoritenin şeyhler, ağalar/beyler olduğunu ortaya koymuştur.

Bir katılımcının, toplumsal yapıda geleneksel otoritelerin gücünü, “O zaman devlet yoktu sorunlar aşiret içerisinde çözümleniyordu. Kimse karakola ve mahkemeye gitmiyordu. Cezayı ve kararı aşiret veriyordu.” cümleleriyle özetlediği bu dönemde, toplumsal otorite, ağalık/beylik ve şeyhlik kurumları aracılığıyla ve kurumları temsil eden liderler eliyle kullanılmaktadır. Bu önemli sorumluluklar, geleneksel kurumların ve liderlerin bazen iş birliği yapmalarını gerektirirken bazen de çatışma yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum, katılımcıların yukarıda yer verilen ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Ancak, bazı katılımcılar otoriteler arasında iş birliğini ön plana çıkarırken bazıları da aralarındaki çatışma üzerinde durmaktadırlar. Örneğin, bazı katılımcılar, “Ağalar ve beyler bir karar alırken birbirlerine danıştırlardı.”, “Ağalar şeyhlere saygı

duyarlardı.”, “Şeyhler, beylere her konuda yardımcı olurdu.” ifadeleriyle, geleneksel otoriteler arasında uzlaşma olduğu görüşünü ön plana çıkarmaktadır. Bazı katılımcılar ise, aşiretler arasında kavgaların (çatışmaların) olduğunu, hatta bu çatışmaların bazılarının kan davasına dönüştüğünü ve bu durumda zayıf olan tarafın göç etmek zorunda kaldığını belirtmektedirler.

Ağaların/beylerin kararları aşiretlerinin kararı olarak kabul edildiği için iki ağanın veya beyin ilişkisi, aynı zamanda, aşiretlerin ilişkisi olarak da kabul edilmektedir. Bundan dolayı iki ağanın dostluğu aşiretlerinin dostluğu, düşmanlığı da aşiretlerinin düşmanlığı olarak değerlendirilmektedir. İki ağa/bey aralarındaki düşmanlık barışla sonlandırılmamış ve kan davasına dönüşmüş ise bu aynı zamanda aşiretler arasında da kan davası olarak kabul edilmektedir.

Bir katılımcı, ağalar/beyler arasındaki çatışmanın nedenini ise “Genellikle bu kavgalar toprak, su ve üstünlük kurma mücadelesi yüzünden olurdu.” tespitiyle özetlemektedir. Aşiretler/ağalar/beyler arasında çıkan çatışmaları, ancak çevre illerden gelen başka aşiret reislerinin uzlaştırma çabalarıyla sonlandırıldığını, bir katılımcı, “İki aşiretin reisi uzlaşma sağlayamazsa çevre illerden gelen aşiret reisleri şartlar koyarlardı ve bu şartlar doğrultusunda iki aşireti barıştırırlardı.” ifadesiyle dile getirmektedir.

Toplumsal yapıyı anlamak için o yapıdaki otoritelerin kim oldukları, otoritelerin kaynakları, nasıl belirlendikleri ve otoriteler arası ilişkilerin nasıl olduğu önemli olduğu kadar, yapıda toplumsal kontrolü, toplum/yapı adına etkili ve kuşatıcı bir biçimde sağlayan ve bireysel “itirazları” önemsemeyen geleneksel otoritelere karşı gelinmesi durumunda hangi yollara başvurulduğunun bilinmesi de önemlidir.

Otoriteye karşı gelenlere verilen cezalar

Bir toplumsal yapıda, otoritenin kaynağı ve liderlik özellikleri önemli olduğu kadar, buyruk veren ile buyruk alan arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği de önemlidir. Çünkü otorite olarak kabul edilen kişinin verdiği buyruğa itaat edilmemesi durumunda, bu davranışta bulunan kişi ya da gruplara gösterilen tepkiler ve başvuru tedbirler yapının konsensüse mi yoksa zorlamaya mı dayandığını göstermektedir. Toplumsal yapının bu boyutunu anlamak amacıyla “Aşiretin (ağaların/beylerin) kararlarına uymayanlar neyle cezalandırılırdı?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya şu cevaplar verilmiştir:

Halk, aşiretlere danışmadan kendi malına karar alamazdı. Halk zulme uğruyordu, aşiret karşısında konuşamıyor, güçsüz kalıyordu. Aşiretin kararlarına karşı çıkılırsa ölüm ile cezalandırılırdı (E1). Bireyin kararları aşiret kararıyla uyumak zorundaydı. Aksi takdirde kararı alan bireyler cezalandırılırdı (E5). Kabile büyüklerinin aldığı karara kimse karşı çıkmazdı çünkü karşı çıkan kişi toplumdan dışlanırdı (E2). Ağaların kararlarına karşı gelen kişilerle konuşulmazdı ve o kişilerle ilgilenilmezdi. Ayrıca o kişiler toplum tarafından dışlanırdı (K3).Halk, ağanın verdiği karara uymak zorundaydı. Aksi takdirde başka bir yere sürgün edilirdi (E5). Aşiret kararlarına uymamak gibi bir durum yoktu. Halk, ~~azınlık~~ azınlıkta olduğu için, aşirete başkaldıramazdı (E4).

“Sosyoloji kuramcılarının çoğu, toplumsal yapının kısmen konsensüse kısmen de zorlamaya dayandığına inanmışlardır” (Heer, 2008: 819). Bu inancın, geleneksel bir yapı örneğinde test edilmesi amacıyla yapılan görüşmelerde, otoritenin kararlarına uymayanlara karşı gösterilen tepkiler soruldu. Bu amaçla sorulan soruya cevap veren katılımcılardan biri, böyle davranan bireylerin “ölümle cezalandırıldığını” ifade ederken ikisi yalnızca “cezalandırılırdı” demektedirler. İki katılımcı “toplumdan dışlanırdı” derken bir katılımcı da “sürgün edilirdi” cevabını vermektedir. Bir katılımcı da otoriteyi temsil eden aşiretin kararlarına uymamayı, “aşirete başkaldırı” olarak değerlendirildiğini ve azınlık yani güçleri yeterli olmadığı için bunu

yapamadıklarını ifade etmektedir. Sonuç olarak bu ifadeler, geleneksel toplum yapısı örneği olan Palu'da, yapının konsensüsten çok zorlamaya dayandığını açıkça göstermektedir.

Katılımcıların, otoriteye karşı gelinmesi durumunda yaşananları ifade etmek amacıyla; “Halk zulme uğruyordu aşiret karşısında konuşamıyor, güçsüz kalıyordu.”, “Bireyin kararları aşiret kararıyla uyum sağlamak zorundaydı.”, “Ağaların kararlarına karşı gelen kişilerle konuşulmazdı ve o kişilerle ilgilenilmezdi. Ayrıca o kişiler toplum tarafından dışlanırdı”, “Ağanın verdiği karara uymak zorundaydı.”, “Aşiret kararlarına uymamak gibi bir durum yoktu.”, “Karara kimse karşı çıkmazdı çünkü karşı çıkan kişi toplumdan dışlanırdı.” şeklinde dile getirdikleri bu sözler ise yapıdaki zorlamanın hangi düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu soruya verilen cevaplardan ortaya çıkan, “Otoriteye karşı çıkan kişiler toplum tarafından dışlanırdı” biçimindeki tespitten hareketle yapıda, buyruk veren ile buyruk alan arasındaki ilişkiyi düzenleyen kökleşmiş kültürel değerlerin etkili olduğu, yani bu ilişki biçiminin toplum tarafından kuvvetli bir şekilde desteklendiği ileri sürülebilir.

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerde, araştırmanın örnekleme olan geleneksel yapıda birden fazla otoritenin olduğu sonucuna varılmıştır. Zorlamaya dayanan bu yapıda otoriteler, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan etkili ve belirleyici güçler olduğuna göre, toplumsal yapının anlaşılması için otorite karşısında bireyin konumunun bilinmesi de önemlidir.

Otorite karşısında bireyin konumu

Weber'e göre “Geleneksel otorite, meşruiyetini kuşaktan kuşağa aktarılan kökleşmiş kültürel değerlere (geleneklere) uyulmasından alan bir güçtür. Bu sistemde insanlar, emirlere, yöneticilerin sahip olduğu geleneksel konumlarından dolayı boyun eğler. Geleneksel otoritenin meşruiyeti, geçmişte ilişkilerin bu şekilde düzenlenmiş olmasından gelir” (Giddens ve Sutton, 2016: 362). Bu tespitler, geleneksel otoritelerin varlıklarını ve konumlarını toplumla özdeşleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, geleneksel bir otoriteye karşı çıkmak toplumun kökleşmiş kültürel değerlerine (geleneklerine) karşı çıkmak olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayışın sonucu olarak geleneksel toplumsal yapılarda otorite – birey ilişkisinde otorite buyruk veren, birey ise bu buyruklara itirazsız itaat eden ve sadakatle bağlılık gösterendir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde kaydedilen şu ifadeler aynı geleneksel otorite – birey ilişkisinin çalışmanın örneği için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır:

Bireylerin kararları üzerinde ağalar etkili olurdu. Kimse kendi başına bir karar alamaz, yapılan işlerden önce ağalara danışılırdı (K3). Bireyler ikinci plandaydı. Aşiret reisinin verdiği kararlar önemliydi. Aile evliliği uygun gördü mü gençlere söz düşmezdi (K5). Genellikle halk bu aileye (şeyh) saygı duyar, onların verdiği kararlara karşı gelmezdi (K1). Ağalara karşı gelinmezdi. Köylüler şimdi bile küçük ağa torunlarına ağa diye hitap ederler (K5). Beylerin kararlarına genellikle karşı gelinmezdi. Çünkü halk beylere karşı saygı duyuyordu (E3). Aileler birine kız vermedi mi ağalar devreye girer ve kızı öyle alırlardı. Mesela bir keresinde sırf ağanın ve şeyhin hatırı olduğu için ruhsal bunalımı olan birine bir kız verdiler (K4).

Katılımcıların bu ifadelerinden de açıkça anlaşıldığı gibi geleneksel otoriteler karşısında bireylerin varlıklarının, iradelerinin ve kararlarının bir değeri yoktu. Bir görüşmecinin verdiği, “Mesela bir keresinde sırf ağanın ve şeyhin hatırı olduğu için ruhsal bunalımı olan birine bir kız verdiler.” örneği de bireylerin her durumda otoritelerin kararlarına itaat etmelerinin istendiğini göstermektedir. Otoritelerin toplumun kökleşmiş kültürel değerleri (gelenekleri) ile aynileştirilen kararlarına mutlak itaat eden bireylerin bu davranışlarının takdir ve teşvik edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Otoritenin işlevleri

Çalışmanın örneğini oluşturan geleneksel Palu toplum yapısında, geleneksel otoritenin ağalık/beylik ve şeyhlik kurumları aracılığıyla ve bu kurumların liderleri eliyle kullanıldığı daha önce dile getirilmişti. Kurumların varlık nedeni kişilerin toplumsal, psikolojik ve organik gereksinimlerini karşılamak olduğuna göre geleneksel otoriteyi kullanan bu kurumların yapıda hangi gereksinimleri karşıladıklarının bilinmesi önemlidir. Bu tespitten hareketle katılımcılara ağalık/beylik ve şeyhlik kurumlarının hangi gereksinimleri karşıladıkları veya geleneksel otoritelerin yapıdaki işlevlerinin neler olduğu sorulmuştur.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda verilmiştir:

Bir kavga olduğu zaman genellikle büyükler (katılımcı şeyhleri kastetmektedir) ara buluculuk eder tarafları barıştırır (K2). Bir karar verince halk Efendigillere (katılımcı şeyh ailesini kastetmektedir) danışır. Onlar da bir konu olunca halka danışır (K1). Ağalar kavgalarda ve kan davalarında ara bulucu olurlardı. Her iki tarafı barıştırırlardı (E4). Kız istemede kabile büyükleri aracı olurdu, istenen başlık parası azaltılırdı. Kızın sahibi yani babasıyla beraber kabile büyüğü de giderdi kız istemeye ve işi tatlıya bağlardı. Başlık parası konusunda karşı tarafla anlaşılırdı. Verilen karara kız babası karşı çıkarsa o dava tamamlanmadan kalırdı. Kız kaçtığı zaman yine davanın bitmesi için kabile büyükleri devreye girerdi (E2). Anne ve baba kız istemeye giderdi. Bazı sorunlar yaşanırsa beyler de kız istemede devreye girerdi (E3). Kız istemeye gidilmişse ve kız verilmemişse tekrar ağa ile gidilirdi. Ağanın hatırına kız verilirdi. Ağa, kız istemeye gittiğinde kızı alacak kişilerin maddi durumu yetersizse hatır için başlık parası indirilirdi. Kan davalarında yine ağalar aracılık yapar, davalıları barıştırırlardı. (K3). Ağalar zaman zaman kız istemeye gider ve düğün masraflarını indirmeye çalışırlardı (K5). Beyler, toplumsal konularda problemler yaşandığında ara buluculuk yaparlardı (E3). Toprak ve su kavgaları olunca ağalar devreye girerdi (K3). Eskiden kan davası vardı, beyler bu kan davalarını bitirirdi (E3). Kan davalarında ağalar, bu duruma el koyarak davayı bitirirlerdi (E4). Kan davalarında yine ağalar aracılık yapar, davalıları barıştırırlardı (K3). Kan davaları aşiretlerin araya girmesiyle çözümlenirdi (E5). Kan davalarında da ağalar ara bulucu olurlardı (K4). Kan davalarında, davalılar; kanımızı almadan durmayız derlerdi fakat aşiretler kan davalarını bitirirlerdi (E1). İki kişi arasında kavga olursa ileri gelenler bizi barıştırırlardı. Kan davalarında, davalılar; kanımızı almadan durmayız derlerdi fakat aşiretler kan davalarını bitirirlerdi. Kan davalarını bitirmek için davalılar, kendi aralarında kız alıp verirlerdi. Böylece davayı bitirmek amaçlanırdı (E1).

Katılımcıların bu ifadelerinden, geleneksel kurumların, toprak ve su kavgalarında tarafları barıştırmak; kan davalarını sonlandırmak için ara buluculuk yapmak ve tarafları barıştırmak; kız isteme, kız kaçırma, başlık parası ve düğün masrafı konularında ara buluculuk yapmak ve aileleri uzlaştırmak; bireysel, ailevi ve toplumu ilgilendiren konularda bilgi ve görüş sunmak gibi toplumu ve bireyi ilgilendiren gereksinimleri karşıladıkları anlaşılmaktadır. Bu gereksinimler karşılanırken kurumların liderleri (ağa/bey ve şeyh) otorite/buyruk veren, ihtiyacı olan/lar ise buyruk alan konumundadırlar. Weber'e göre "Otorite, insanların yalnızca buyruklar aldığı ve bu buyrukları yerine getirebileceği makul beklentileri olduğu zaman söz konusudur. Bu nedenle otorite, buyruk veren ile alan arasındaki güven ilişkisine dayanmaktadır ve bu güven buyruk verenin meşruiyetiyle ilgilidir. Yani, buyruk verenler yetki sahibi olarak görülürler" (Giddens ve Sutton, 2016: 361). Bu tespitler, buyruk veren/otorite olarak kabul edilen ağaların/beylerin ve şeyhlerin toplumsal yapıda yerine getirdikleri bu işlevlerle, buyruk alanların makul beklentilerini karşıladığını, aralarında bir güven ilişkisinin olduğunu ve bu güvenin, buyruk verenin meşruiyetinin onaylandığını ve buyruk verenlerin yetki sahibi olarak görüldüğünü ortaya

koymaktadır. Geleneksel otoritelerin bu konumlarını sürdürmek için başvurdukları yollardan biri de istihlâk normlarıdır.

İstihlâk normları: otoriteyi gösterme ve sürdürme aracı

Toplumsal yapıların yeme, içme, giyinme ve barınma gibi zorunlu biyolojik ihtiyaçlarını karşılama biçimleri farklıdır. Kıray (1999: 77)'a göre, bir toplumun bu ihtiyaçlarını karşılama şekli, o toplumun (a) doğal kaynaklarının imkânlarına, (b) sahip olduğu teknolojiye, (c) ekonomik durumuna ve (d) sosyal organizasyonun taşıdığı adetlere, geleneklere, kuruluşlara ve değerlere göre belirlenmektedir. Toplumun ihtiyaçlarını karşılama şekline istihlâk normları denir. “İstihlâk normları, yani ev, giyim, gıda ve boş zaman geçirme faaliyetleri ve bunlarla ilgili olarak beliren değerler toplumdan topluma değiştiği gibi aynı toplumda da değişmektedir. Herhangi bir toplumda her fert aynı şekilde istihlâk etmez. İstihlâk normlarının bir toplumdaki nüfus farklılaşmasına, sosyal tabakalaşmaya ve diğer statü organizasyonlarına göre değişiklikler göstermesi bu konunun en belirgin özelliklerinden biridir” (Kıray, 1999: 77).

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilerden, geleneksel Palu toplum yapısının da istihlâk normlarının doğal ve sosyal koşullarına göre belirlendiği ve bu normların sosyal tabakaya göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Örneğin, otorite tabakasında olan ağaların/beylerin ve şeyhlerin evleri, giyimleri, tükettikleri gıdalar ve boş zamanlarını değerlendirme biçimleri bu tabakadan olmayanlardan farklıdır. Ağaların/beylerin evleri ilk bakışta fark edilebilmektedir; gösterişli ağa/bey “konağı”, otoriteyi ve gücü yansıtacak bir biçimde inşa edilmiştir. Otorite tabakasında olanların evleri gibi giyimleri de farklıdır. Dışarıda karşılaşılan bir erkeğin, giyiminden ağa mı, şeyh mi, esnaf mı, eşraftan biri mi, köylü mü olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, ev dışında kadınların giyimiyle ilgili böyle bir fark mevcut değildir. Çünkü bu yapıda bütün kadınlar ev dışında aynı şekilde giyinmekteydiler. Ev ortamında ise ağa ailesinin kadınlarının giydikleri diğer kadınlarınkinden farklıdır. Aile bireylerinin giyimleri de ailenin toplumdaki konumunu ve otoritesini yansıtmaktadır. Otorite konumunda olan kişi ve ailelerinin farklılıklarını ortaya koyan göstergelerden biri de boş zamanlarında yaptıkları faaliyetlerdir. Bu noktada dikkatleri çeken ilk farklılık, bu tabakaya mensup kişilerin ve aile fertlerinin bir zorunluluk olmadıkça kendilerine ait olmayan mekânlarda halktan birileriyle bir araya gelmemeleridir. Çünkü anlayışa göre onlar, giden değil, ayaklarına gelinen kişilerdir. Zor ulaşılır olmaları ve halkla sık sık bir arada bulunmamaları ya da sıradan insanların boş zaman faaliyetlerine katılmamaları, otorite tabakasındaki kişilerin farklılıklarını (toplumsal yapıdaki konumlarını) göstermek için başvurdukları yollardan bazılarıdır. Bu bağlamda, şeyh ve ailesi, boş zaman faaliyeti olarak daha çok evlerine kabul ederek onurlandırdıkları bağlılarıyla dinî sohbetler ve dinî dersler yapmayı tercih etmektedirler. Ağalar/beyler ise boş zamanlarında, genellikle kendilerine yakın olma şerefini bağışladıkları kişilerle ava gitmeyi veya şiir söylemek, hikâye anlatmak gibi özellikleriyle genelden farklı olduklarını kanıtlamış kişilerle sohbet etmeyi tercih etmektedirler. İstihlâk normlarına, sosyal tabakalar ve diğer statü organizasyonları arasındaki farkı göstermek için başvurduğu gibi, otoriteyi elde tutulmaya hizmet edecek biçimde gücün gösterilmesi ve hatırlatılması amacıyla da başvurulmaktadır. Bunun en bilinen şekli servet dağıtmaktır (Kıray, 1999: 81-82). Toplumsal yapıda buyruk verenlerin (otoritelerin) başta dini törenler, cenaze ve düğünler olmak üzere karışık ve dolambaçlı bir şekilde servet dağıtmalarının amacı istihlâk normları aracılığıyla güçlerini göstererek iktidarlarını korumalarıdır.

Görüşmelerde, geleneksel otoritelerin toplumsal konumlarını hatırlatmak ve güçlerini göstermek için nasıl servet harcadıklarını tespit etmek amacıyla sorulan “Ağalar/beyler ve şeyhler halkın ihtiyaçlarıyla ilgileniyor muydu?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Beyler her cuma ve her pazartesi akşamı bir tosun keserlerdi ve etini halka dağıtırlardı. Beylerin halktan bir beklentileri yoktu. Yaptıkları iyilikleri karşılıksız yaparlardı. Hiçbir beyden ve ağadan bir kötülük gelmemiştir

(E3). Bayram günleri bayram namazından sonra tüm köylü bayramlaşmak için ilk önce ağanın evine gelirdi. Ağanın bahçesinde sofralar kurulurdu. Tüm köylü yemeğini tatlısını yer, ondan sonra diğer evlere giderlerdi. Köydeki hanımlar da kararlarını ağanın eşine danışırldı (K3). Ağa her zaman kapısı açık olan, sofrası yerde olan kişiydi. Her gece ağalar ve ağaların değer verdiği büyükler, yiğitler odası denen bir odada oturur konuşurlardı. Birkaç kere üst üste oraya gelmeyen olursa hemen biri yollanır, derdi dinlenir, ihtiyacı varsa karşılanırdı. Ağa, halkın ihtiyaçlarını karşılar, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eli uzatırdı (E5). Ağalar, fakir ailelerin çocuklarına bakar, onları evlendirirdi (K4). Köylüler, ağanın ekmeğiyle büyüdüğünü söyler. Ağa, köylüsüne eksik neyi varsa verirdi. Onu tamamlardı (K5).

Katılımcıların verdikleri bu cevaplardan, geleneksel Palu toplum yapısında otorite konumunda olan ağaların/beylerin farklı zamanlarda ve çeşitli yollarla güçlerini göstermek için servet harcadıkları anlaşılmaktadır. “Ağa her zaman kapısı açık olan, sofrası yerde olan kişiydi.” tanımına göre ağa, yani otorite (buyruk veren) “servet harcayabilendir.” Buyruk alanlar ise “ağanın ekmeğiyle büyüdüğünü söyler.” Böylece ağaların, servet harcayarak güçlerini gösterdikleri, yaptıkları her harcamayla otorite olduklarını muhataplarına onaylattıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ağaların/beylerin, otoritelerini elde tutmak/korunmak amacıyla başvurdukları servet harcama davranışı, diğer bir otorite olan şeyhler için geçerli değildir. Şeyler; cenaze törenlerine katılmak, ziyaret ettikleri hastaların veya ziyaretlerine gelen ya da getirilen hastaların iyileşmeleri için dua etmek, dini konulardaki sorulara cevap vermek, huzurlarına kabul ettikleri kişilerle yaptıkları görüşmelerde ya da dinî konulardaki tartışmalarda bilgilerini ve manevi güçlerini göstermek gibi eylemlerle otoritelerini/güçlerini göstermektedirler. Hatta şeyhin bu eylemlerinde muhatap aldığı kişi ve ailelerin toplumdaki prestiji de yükselmektedir. Örneğin, şeyhin cenaze törenine katıldığı meyyitin ailesi, hasta iken kendisine dua ettiği kişi, manevi destek elde etmiş sayılmaktadır. Şeyhlerden manevi destek elde etmiş olmak ya da elde etme ihtimali karşılığında, müntesipleri zekat, sadaka, infak olarak para ya da sahip oldukları ürünlerden bir kısmını şeyhe vermektedirler. Buyruk veren otoritenin, her fırsatta doğrudan güç kullanarak buyruklarını kabul ettirmek yerine bazen buyruk alan kişilere çeşitli yollarla güçlerini göstererek üstünlüklerini onaylatmak ve buyruk vermelerini meşrulaştırmak yolunu seçtikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yollardan en önemlisinin istihlâk normları olduğu anlaşılmaktadır. İstihlâk normlarının, otoritenin alt tabakadakileri küçük düşürerek onlara güçlerini göstermek ve onaylatmak işlevleri olduğu gibi toplumsal kontrol sağlama işlevinin olduğu da görülmektedir.

Sonuç olarak, şeyhlerin saygınlığı ve gücü, bilgilerine ve manevi güçlerine; ağaların/beylerin saygınlığı ve gücü ise maddi üstünlüklerine dayanmaktadır. Bu otoriteler, toplumsal konumlarını korumak için çeşitli yollarla, muhataplarına aciz ve güçsüz olduklarını hatırlatacak biçimde güçlerini göstermektedirler.

Toplumsal yapının yaşadığı değişimle ilgili değerlendirmeler

Çalışmanın en başında verilen, “var olan değişir” ilkesinin hemen ardında toplumsal yapıların durağan değil dinamik olduğu belirtilmişti. Ancak, toplumsal yapıların dinamik olmaları, bugünden yarına bütün unsurlarıyla ani bir biçimde değiştikleri anlamına gelmiyor. Yapıların değişim nedenleri, bu nedenlere gösterilen tepkiler ve değişim hızları farklı olduğu gibi bir yapının maddi ve manevi unsurlarının değişim hızları da aynı değildir; kültürün maddi öğeleri, manevi olanlara kıyasla daha hızlı değişir ve bu değişiklikler daha kolay benimsenir. Toplumsal değişimin hatırlatılan bu özellikleri bile bir yapıda, yaşanan toplumsal değişimi saptamanın ve değişen unsurlarla ilgili değerlendirmeleri tespit etmenin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın planlama sürecinde, toplumsal yapıda gerçekleşen değişimi tespit etmenin ve değerlendirmenin zorluklarını aşmak için nelerin yapılabileceği araştırılırken yapılan ön görüşmelerde, bir taraftan geleneksel Palu toplum yapısının birkaç bileşeninin kısmen, bazılarının ise tamamen değiştiği, diğer taraftan Weber'in ifadesiyle, kuşaktan kuşağa aktarılan kökleşmiş kültürel değerlerin (geleneklerin) gücünü koruduğu tespit edilmiştir. Eski (geleneksel olan) ile yeninin (değişen-modern unsurların) bir arada ve zaman zaman çatışarak varlıklarını sürdürdükleri böyle durumlarda, ikisini karşılaştırmanın insan zihnini daha aktif ve eleştirel düşünmek için kışkırtacağı görüşünden hareketle; katılımcılardan yapının değişimden öncesini değişimden sonrasıyla karşılaştırmaları ve bir değerlendirmede bulunmaları istenmiştir. Katılımcıların, geleneksel Palu toplum yapısı ve bu yapının yaşadığı değişimle ilgili karşılaştırmaları ve değerlendirmeleri aşağıda verilmiştir:

Eskiden aşiretler varken kadınlar örtülüydü, başı açık kadın bulmak çok zordu. Kadınlar çarşıda gezemezlerdi. Aşiretlerin yok olduğu söylenemez. Aşiret varken kişilere hakaret çok oluyordu. Yoksul-zengin farkı çok belirgindi (E1). Eski düzeni sevmiyorum, şimdiki düzen daha iyi (E2). Eski dönem daha iyiydi. O dönemde edep, terbiye vardı. Büyük-küçük ayrımı vardı. Şimdi saygı ve sevgi kalmadı. Eskiden bütün kızlar; örtülü, peçeli, elleri eldivenli şekilde gezerdi (E3). Her şey aşiretlerin elindeydi. Kendi başına karar verilmezdi. Her konuda aşiretlerin etkisi çok fazlaydı ve genellikle kararları onlar alırlardı. Şimdi demokrasi var ve demokrasiden daha güzel bir yönetim şekli olamaz. Şimdi herkes kendi kararını kendi alıyor. Şimdiki düzen daha iyi (E4). Aşiret sistemi, gelenek görenekleri yansıttığı için iyiydi. Fakat o zamanlar insanlar özgür değildi. Bizim aşiretimiz aşiretidir. Aşiret bireyleri hala hayattadır. Fakat demokrasi, kentleşme ve yenilikler aşiretlerin etkisinin yok olmasına sebep olmuştur (E5). Halk, saygı ve sevgi içinde yaşardı. Birlik beraberlik vardı. Şeyhler varken sistem daha iyiydi (K1). Kadınlar genellikle dışarı çıkmazdı büyüklerimiz bahçeye bile çıkmamıza izin vermezlerdi. Eski kurallar şimdi de hala geçerli ama yeni düzenle birlikte yeni kurallar geldi ve bu kurallar eskisi kadar ağır kurallar değildir (K2). Ağa torunu olduğum için ağalık sisteminin devam etmesini isterdim. Çünkü kendimi daha güvende ve kıymetli hissediyordum. Ağalar, köylüyü ezmezdi, yoksullara yardım ederdi. Ağalık sistemi eskisi kadar kalmadı (K3). Eski adetler daha güzeldi. Şimdi onlardan bahsettiğimizde bize geri kalmış diyorlar. Başka ailelerde baskı olurdu ama bizim ailemizde yoktu (K4). Palu halkı adetlerine çok bağlıydı. Kız çocukları 12 yaşından sonra çarşıya çıkmazlardı. Çoğu kimse eşini görmeden evlenirdi. Ben de eşimi görmeden evlendim. Eşim çalıştığımdan dolayı benimle sürekli kavga ederdi, beni istifa etmeye zorlardı. Palu'da o dönem asla boşanma olmazdı. Saygı, sevgi ve edep açısından eski iyiydi ama şimdinin imkânları ve rahatlığı daha güzel (K5).

Katılımcılar, Palu toplum yapısının, yapısal değişimden öncesini (eski/geleneksel) mevcut (yeni/modern) haliyle karşılaştırırken gelenekseli; "Eskiden, aşiretler varken", "Her şey aşiretlerin elindey(ken)di", "Aşiret sistemi", "Eski düzen", "Eski dönem", "Eski adetler", "Ağalık sistemi", "Eski kurallar", "Şeyhler varken" mevcut durumunu ise "Yeni düzen", "Şimdiki düzen", "Şimdi" biçiminde tanımlamaktadırlar. Bu tanımlamalar, "görece durağan yapı" kategorisinde değerlendirilebilecek nitelikte olan geleneksel Palu toplum yapısının, son yıllarda hızla değişmekte olduğunu ve yaşanan değişimin bu yapıda yaşayanlar tarafından da kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Bazı katılımcıların; "Eski kurallar şimdi de hala geçerli ama yeni düzenle birlikte yeni kurallar geldi (K2).", "Ağalık sistemi eskisi kadar kalmadı (K3).", "Aşiretlerin yok olduğu söylenemez (E1).", "Aşiret bireyleri hala hayattadır. Fakat demokrasi, kentleşme ve yenilikler aşiretlerin yok olmasına sebep olmuştur (E5)." biçimindeki tespitleri, yapıda bir

taftan değişim sürecinin, diğer taraftan ise eskiye ait geleneklerin etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Toplumsal yapıda eski ile yeninin bir arada varlığını sürdürmesi katılımcıların hem geleneksel yapıya hem de yapısal değişim sonucunda ortaya çıkan değişim göstergelerine gösterdikleri tepkilerin farklı olmasına neden olmaktadır. Bazı katılımcılar değişimi desteklerken bazıları değişime kaygı ve kuşkuyla yaklaşmakta, bazıları da her iki dönemi bir bütün olarak reddetmek ya da kabul etmek yerine ikisi arasında bir tavır geliştirmektedir.

Katılımcıların, Palu'daki yapısal değişimle ilgili değerlendirmeleri ve nedenleri üç gruba ayrılabilir:

- a) Yapısal değişimi destekleyen katılımcıların değişimle ilgili değerlendirmeleri ve gerekçeleri:
 1. Eskiden aşiretler varken kadınlar örtülüydü, başı açık kadın bulmak çok zordu. Kadınlar çarşıda gezemezlerdi. Aşiretlerin yok olduğu söylenemez. Aşiret varken kişilere hakaret çok oluyordu. Yoksul-zengin farkı çok belirgindi (E1).
 1. Eski düzeni sevmiyorum, şimdiki düzen daha iyi (E2).
 2. Her şey aşiretlerin elindeydi. Kendi başına karar verilmezdi. Her konuda aşiretlerin etkisi çok fazlaydı ve genellikle kararları onlar alırlardı. Şimdi demokrasi var ve demokrasiden daha güzel bir yönetim şekli olamaz. Şimdi herkes kendi kararını kendi alıyor. Şimdiki düzen daha iyi (E4).
- b) Yapısal değişime karşı çıkan katılımcıların değişimle ilgili değerlendirmeleri ve gerekçeleri:
 1. Eski dönem daha iyiydi. O dönemde edep, terbiye vardı. Büyük-küçük ayrımı vardı. Şimdi saygı ve sevgi kalmadı. Eskiden bütün kızlar; örtülü, peçeli, elleri eldivenli şekilde gezerdi (E3).
 2. Halk, saygı ve sevgi içinde yaşardı. Birlik beraberlik vardı. Şeyhler varken sistem daha iyiydi (K1).
 3. Ağa torunu olduğum için ağalık sisteminin devam etmesini isterdim. Çünkü kendimi daha güvende ve kıymetli hissediyordum. Ağalar, köylüyü ezmezdi, yoksullara yardım ederdi. Ağalık sistemi eskisi kadar kalmadı (K3).
 4. Eski adetler daha güzeldi. Şimdi onlardan bahsettiğimizde bize geri kalmış diyorlar. Başka ailelerde baskı olurdu ama bizim ailemizde yoktu (K4).
- c) Yapısal değişimin öncesinin ve sonrasının olumlu yönlerini ön plana çıkaran katılımcıların değerlendirmeleri ve gerekçeleri:
 1. Aşiret sistemi, gelenek görenekleri yansıttığı için iyiydi. Fakat o zamanlar insanlar özgür değildi. Bizim aşiretimiz aşiretidir. Aşiret bireyleri hala hayattadır. Fakat demokrasi, kentleşme ve yenilikler aşiretlerin yok olmasına sebep olmuştur (E5).
 2. Kadınlar genellikle dışarı çıkmazdı büyüklerimiz bahçeye bile çıkmamıza izin vermezlerdi. Eski kurallar şimdi de hala geçerli ama yeni düzenle birlikte yeni kurallar geldi ve bu kurallar eskisi kadar ağır kurallar değildir (K2).
 3. Palu halkı adetlerine çok bağlıydı. Kız çocukları 12 yaşından sonra çarşıya çıkmazlardı. Çoğu kimse eşini görmeden evlenirdi. Ben de eşimi görmeden evlendim. Eşim çalıştığımdan dolayı benimle sürekli kavga ederdi, beni istifa etmeye zorlardı. Palu'da o dönem asla boşanma olmazdı. Saygı, sevgi ve edep açısından eski iyiydi ama şimdinin imkânları ve rahatlığı daha güzel (K5).

Bu grupların cinsiyetine göre dağılımı şöyledir: Yapısal değişimi destekleyen ilk gruptaki katılımcıların üçü de erkek, değişime karşı çıkan katılımcıların biri erkek, üçü kadın ve eski ile yeni arasında bir denge kurmayı tercih eden katılımcıların biri erkek, ikisi kadındır. Bu dağılım, erkek katılımcıların çoğunlukla değişimi desteklediklerini, buna karşılık kadın katılımcıların,

değişime ya kaygı ve kuşkuyla yaklaştıklarını ya da eski gelenekler ile yeni kurallar arasında bir denge gözetmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların yapısal değişimle ilgili değerlendirmeleri ve yaptıkları bu değerlendirmeler için ileri sürdükleri nedenler farklı olsa da aynı değişim göstergelerini (sonuçlarını) vurgulamaktadırlar.

Her üç gruptaki katılımcıların da ortaklaşa dile getirdikleri değişim göstergeleri şunlardır:

- a) Geleneksel otoritelerin toplumdaki etkileri zayıfladı,
- b) Bireysel özgürlükler arttı,
- d) Kadınların giyim-kuşamları değişti ve
- e) Kadınların toplumda görünürlükleri arttı.

Diğer katılımcılar yapısal değişimin bu göstergelerini (sonuçlarını) ön plana çıkarıp değerlendirmelerini bunlar üzerinden yaparken bir katılımcı (E5), değişimin nedenlerini de vurgulamaktadır. Ona göre, “Demokrasi, kentleşme ve yenilikler” eski sistemin (aşiretlerin) “yok olmasına sebep olmuştur.”

Ancak, yukarıda verilen katılımcı grupların, bu göstergelerle ilgili değerlendirmeleri birbirinden farklıdır.

İlk grupta yer alan katılımcılar, yapısal değişimi ve değişimin bu göstergelerini desteklemektedirler. Bunu, yapının geleneksel şeklini eleştirerek dile getirmektedirler. Örneğin bu grupta yer alan E1, “Eskiden aşiretler varken kadınlar örtülüydü, başı açık kadın bulmak çok zordu. Kadınlar çarşıda gezemezlerdi. Aşiret varken kişilere hakaret çok oluyordu. Yoksul-zengin farkı çok belirgindi.” ifadeleriyle; yine aynı gruptan katılımcı E4 ise, “Her şey aşiretlerin elindeydi. Kendi başına karar verilmezdi. Her konuda aşiretlerin etkisi çok fazlaydı ve genellikle kararları onlar alırlardı.” cümleleriyle dile getirdiği görülmektedir. E4, yeni durumu (modern olanı) “demokrasi” olarak tanımlamakta ve “daha iyi” olduğunu söylediği bu yeni durumu tercih etme nedenini ise “Şimdi herkes kendi kararını kendi alıyor.” ifadesiyle dile getirmektedir.

Bu değerlendirmelerden hareketle, bu grupta yer alan katılımcıların yapısal değişimi; bireysel özgürlükleri kısıtlayan geleneksel otoritelerin toplumsal yapıdaki etkilerinin zayıflaması, buna karşılık bireyin özgürlük alanının genişlemesi olarak kabul ettikleri ve bu değişimi destekledikleri ileri sürülebilir.

İlk gruptaki katılımcıların aksine, yapısal değişimi ve göstergelerini reddeden ikinci gruptaki katılımcılar, geleneksel yapıyı tercih ettiklerini, “Eski dönem/adetler/sistem daha güzeldi/iyiydi.” diyerek dile getirmektedirler. Bu grupta yer alan E3, bu tercihinin nedenini şöyle açıklamaktadır: “O dönemde edep, terbiye vardı. Büyük-küçük ayrımı vardı. Eskiden bütün kızlar; örtülü, peçeli, elleri eldivenli şekilde gezerdi.” K1 ise, bu doğrultudaki tercihini, “Halk, saygı ve sevgi içinde yaşardı. Birlik beraberlik vardı.” diyerek açıklamaktadırlar. E3, modern (yeni olana) kaygı ve kuşkuyla yaklaşmasını ise, “Şimdi saygı ve sevgi kalmadı.” gerekçesiyle açıklamaktadır. Yine bu grupta yer alan K3 ve K4, yapısal değişime karşı olmalarını daha çok bireysel ve ailevi nedenlerle açıklamaktadırlar. Bunu K3, “Ağa torunu olduğum için ağalık sisteminin devam etmesini isterdim. Çünkü kendimi daha güvende ve kıymetli hissediyordum.”, K4 ise “Başka ailelerde baskı olurdu ama bizim ailemizde yoktu.” şeklinde dile getirmektedir.

İkinci grupta yer alan katılımcıların bu değerlendirmelerinden hareketle, yapısal değişimle birlikte artan bireysel özgürlükler ve yenilikler, geleneksel yapıdaki ayrıcalıklı konumlarını kaybetmelerine neden olduğu için değişime karşı çıkmaktadırlar. Ancak, bu gruptaki katılımcılar, toplumsal değişime karşı çıkarken toplumun kökleşmiş kültürel değerlerini (geleneklerini) yüceltmektedirler. İnançla şekillenen bu değerleri; edep, terbiye, büyük-küçük ayrımı; kızların

örtülü, peçeli, elleri eldivenli şekilde gezmeleri; saygı ve sevgi, birlik ve beraberlik olarak sıralamaktadırlar ve bunların korunması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Birinci ve ikinci gruptaki katılımcıların aksine üçüncü gruptakiler, yapısal değişimi ve göstergelerini ne bütünüyle kabul etmekte ne de reddetmektedirler. Bu yaklaşımı benimseyen katılımcılar tercihlerini şu ifadelerle açıklamaktadırlar:

K5: “Saygı, sevgi ve edep açısından eski iyiydi ama şimdinin imkânları ve rahatlığı daha güzel.”,

E5: “Aşiret sistemi, gelenek görenekleri yansıttığı için iyiydi. Fakat o zamanlar insanlar özgür değildi.”,

K2: “Yeni kurallar geldi ve bu kurallar eskisi kadar ağır kurallar değildir.”

Bu gruptaki katılımcıların eski olandan; saygı, sevgi ve edebi önceleyen gelenekleri, görenekleri için vazgeçemedikleri, yeni olanı da insanlar daha özgür, kuralları daha esnek ve imkânları, rahatlığı daha güzel (geniş) olduğu için tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Eski ve yeni arasında kurulan bu denge, bu uzlaştırıcı tavır, Palu’da yapısal değişimin çatışmaya ve çöküşe neden olmadan gerçekleşmesini sağladığı gibi “Değişim içindeki toplumlar parçalanmış, kaotik topluluklar değildir” (Kıray, 1999: 329) tezini de doğrulamaktadır.

Yukarıda verilen üç grubun, toplumsal yapıdaki değişimle ilgili değerlendirmeleri farklı olsa da tüm katılımcılar, toplumsal değişimi, kökleşmiş kültürel değerlerin (geleneklerin) değişimi olarak algılamaktadırlar. Çünkü katılımcıların kültürün maddi unsurlarının değişimiyle ilgili herhangi bir itirazı söz konusu değildir. Ancak, maddi koşulların değişmesiyle toplumun kökleşmiş kültürel değerleri olan; “İnanç sistemi, değerler, normlar, kişilere göre insanlığın varoluşunun anlamı ve toplumu bir arada tutacak, kişilerin topluma aidiyetini sağlayacak sosyal kontrol araçları da değişir” (Kalaycıoğlu, 2017: 7). Bu değişimle birlikte, yeni anlam ağları ve “insanların hayatlarını şekillendiren ilişkilerin ve sosyal rollerin somutlaştırılmasına dayanan kalıplar” ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı toplumsal kurumların etkisi zayıflamakta, bazıları da işlevlerini başka kurumlar üstlendiği için dağılma noktasına gelmektedir; yeni ihtiyaçlarla birlikte yeni kurumlar ortaya çıkmakta veya mevcut kurumlar yeni işlevler üstlenmektedir. Örneğin, yaşanan değişimle birlikte ağalık/beylik ve şeyhlik, günümüzde toplumsal yapının mihver/başat kurumları değildirler; aralarındaki önemli fark, ağalık/beylik, işlevlerinin önemli bir kısmını resmi kurumlar üstlendiği için toplumsal yapıdaki etkilerini çok büyük oranda yitirmiş olmalarına karşın, inanca dayanan şeyhlik kurumunun toplumdaki etkisinin eskiye kıyasla zayıflamış olmasıdır. Bu fark da inancın yapıdaki etkisini ve sürekliliğini gösterdiği için ayrıca dikkat çekicidir.

Bazı katılımcılar, kökleşmiş kültürel değerlerin (geleneklerin) değişmesi anlamına gelen bu yeni durumu, eskiye kıyasla daha iyi bulup desteklerken bazıları da inançla özdeşleştirdikleri gelenekleri yüceltirken toplumsal değişimi bozulma, çözülme ve çöküş olarak değerlendirmektedirler.

SONUÇ

Değişimin temposu gün geçtikçe yükseliyor. Toplumsal yapılar da değişimin yükselen bu temposundan etkileniyor; insan ve toplumla ilgili olan her şey artık çok daha kısa bir sürede değişiyor. Bunun sonucu olarak aynı toplumsal yapıda hem değişimi destekleyenler ile değişime kuşkuyla yaklaşanlar arasındaki kutuplaşma derinleşiyor hem de eski ile yeni arasında denge kurmaktan yana olanların sayısı artıyor.

Toplumsal değişim, sosyolojinin en çok ilgilendiği konulardan biri olmaya devam edecektir ve değişimi yaşayan toplulukların, değişimle ilgili değerlendirmelerini tespit etmeye, anlamaya ve açıklamaya çalışan sosyolojik araştırmaların sayısı artacaktır.

Palu toplum yapısında, yaşanan yapısal değişimle ilgili değerlendirmeleri anlamak ve açıklamak amacıyla yapılan bu çalışmada, sahada görüşmeler yoluyla elde edilen verilere dayanılarak,

yapısal değişim yaşamakta olan Palu toplum yapısının, daha önce geleneksel toplumsal yapı örneği olduğu ve bu yapının ekonomik bir yaklaşım yerine inanç merkezli bir yaklaşımla ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra mevcut verilerin, buyruk verenler (otoriteler) ile buyruk alanlar arasındaki ilişki bağlamında yapılan değerlendirmelerinden geleneksel Palu toplum yapısıyla ilgili olarak:

1. Geleneksel Palu toplum yapısında, “kabile büyüklerinin/yaşlıların”, “beylerin”, “ağaların” ve “şeyhlerin” kararlarının geçerli olduğu ve bunların sözlerinin dinlendiği, otorite olarak kabul edildikleri ve bunlara itaat edildiği,
2. Otoritenin soya göre belirlendiği ve toplumsal yapıda otoritenin esas kaynağının soy yüceliği olduğu,
3. Toplumsal otorite, ağalık/beylik ve şeyhlik kurumları aracılığıyla ve bu kurumları temsil eden liderler eliyle kullanıldığı,
4. Geleneksel toplum yapısı örneği olan Palu'da, yapının konsensüsten çok zorlamaya dayandığı,
5. Otoritelerin toplumun kökleşmiş kültürel değerleri (gelenekleri) ile aynileştirilen kararlarına mutlak itaat eden bireylerin bu davranışlarının takdir ve teşvik edildiği, itaat etmeyenlerin cezalandırıldığı,
6. Geleneksel Palu toplum yapısında mihver/başat kurumların ağalık/beylik ve şeyhlik olduğu ve bu kurumların toprak ve su kavgalarında tarafları barıştırmak; kan davalarını sonlandırmak için ara buluculuk yapmak ve tarafları barıştırmak; kız isteme, kız kaçırma, başlık parası ve düğün masrafı konularında ara buluculuk yapmak ve aileleri uzlaştırmak; bireysel, ailevi ve toplumu ilgilendiren konularda bilgi ve görüş sunmak gibi toplumu ve bireyi ilgilendiren gereksinimleri karşılayan işlevlerinin olduğu,
7. Geleneksel Palu toplum yapısının istihlak normlarının doğal ve sosyal koşullarına göre belirlendiği ve bu normların sosyal tabakaya göre farklılaştığı,
8. Şeyhlerin saygınlığının ve gücünün, bilgilerine ve manevi güçlerine, ağaların/beylerin saygınlığının ve gücünün ise maddi üstünlüklerine dayandığı ve bu otoritelerin, toplumsal konumlarını korumak için çeşitli yollarla muhataplarına aciz ve güçsüz olduklarını hatırlatacak biçimde güçlerini gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ulaşılan verilerin değerlendirmesinden, yukarıda bazı özellikleri verilen geleneksel Palu toplum yapısının bir değişim yaşadığı ve bu değişimin gerçek yapısal değişim niteliğinde olduğu saptanmıştır. Palu'daki yapısal değişim; geleneksel otoritelerin toplumdaki etkilerinin zayıflaması, bireysel özgürlüklerin artması ve bireysel tercihlerin ön plana çıkması, kadınların giyim-kuşamlarının değişmesi, yapıda görünürlüklerinin artması, geleneksel roller dışında yeni roller talep etmesi ve üstlenmesi gibi değişim göstergeleriyle açıklanmaktadır.

Yapısal değişimin bu göstergelerini değerlendirme biçimine göre, Palu'da üç farklı toplum kesimi olduğu tespit edilmiştir. Bunlar: a) Değişime karşı çıkanlar, b) Değişimi destekleyenler ve c) İlk ikisi arasında bir denge kurmaya çalışanlar.

Geleneksel yapıda avantajlı konumda olanlar değişime karşı çıkmaktadırlar. Buna karşılık yapısal değişim, bireylere ve geleneksel yapının dezavantajlı toplum kesimlerine çeşitli fırsatlar sunduğu için desteklenmektedir.

Sonuç olarak, gerçek yapısal bir değişim yaşayan Palu'da, bugün eski ile yeni bir arada varlığını sürdürmektedir. Bu yapıda, inanca dayanan geleneksel otorite etkisini sürdürmekte ve inanca bağlılık, toplumsal değişimin hızını belirlediği gibi değişimle ilgili değerlendirmeleri de belirlemektedir.

KAYNAKLAR

- Algar, H.(1997). “Hâlid el Bağdâdî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Evliya Çelebi (2001). Seyahatname, haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması* (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitapevi.
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2016). *Sosyolojide temel kavramlar*. (A. Esgin, Çev.). Ankara: Phonix Yayınları.
- Habermas, J. *Rasyonel bir topluma doğru*. (A. Çiğden ve M. Küçük, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Hall, J. A. (2008). Toplumsal değişme. Outhwaite, W. (Ed.), *Modern toplumsal düşünce sözlüğü* içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heer, D. M. (2008). Toplumsal Yapı. Outhwaite, W. (Ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnam, A. (2005). Değerlerin değeri. *Felsefe Dünyası*, I, 41.
- Jary, D. & Jary, J. (1991). *The harper collins dictionary of sociology*. New York : Harper Collins Publishers.
- Kalaycıoğlu, S. (2017). *Toplumsal yapı: toplumsal kurumlar, gruplar ve toplumsal değişim, dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı*, Editör M. Zencirkıran, Bursa: Dora Yayınları.
- Kıray, B. M.(1999). *Toplumsal yapı toplumsal değişim*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Neuman, L. W. (2013), *Toplumsal araştırma yöntemleri, nicel ve nitel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, cilt 2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Radcliffe - Brown, Alfred Reginald (2006). *Toplumsal yapı üzerine*. çev. Şenol Baştürk, içinde Edit. Mehmet Zencirkıran, Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Ankara: Nova Yayın Dağıtım.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J (2014). *Sosyoloji kuramları*. (H. Hülür, Çev.). Ankara: De ki Yayınları.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. (Ü.Tatlıcan ve G. Demiriz, Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Weber, M. (1985). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*, (Z. Aruoba. Çev.). İstanbul:Hil Yayınları.
- Yapıcı, S. (2004). Palu, [y.y., t.y.] (Ankara : Anıl Matbaa ve Ciltevi) .
- Yazıcı, M. (2013). Toplumsal değişim ve sosyal değerler. *Turkish Studies* 8(8), 1489-1501.
- Yazıcı, M. (2017). *Küreselleşme çağında toplumsal değerler*. İstanbul: Çıra Akademi Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

The pace of change, which has accelerated with modernization, has been rising day by day. In contrast, traditional understanding of society is rapidly weakening with all its elements. In response to modernization, the traditional understanding of society began to lose power in the West, later emerged in non-Western societies in the process. Today, everything that is about man and society is changing in a much shorter time. As the rate of change of social structures increases, three different social groups emerge in the same structure: the first group is the one that supports change, the second group is the one that is skeptical of change and the innovations that come with change, and the third group is the one that strikes a balance between the first two groups. However, as time progresses the polarization between the groups deepens, but the effect of those who

support the change is also increasing. The structure of Palu society, chosen as the research universe in this article, changes from one side to the other, like other structures, but it also save its traditional features. The resistance to change in Palu is strong enough to slow the change. This resistance of Palu can be explained by the fact that the agha, bey and sheikhs' power, which was the authority in the traditional period. The main purpose of this article is to understand a traditional example of social structure and to determine the evaluations related to the change in this structure. For this purpose, the structure of the traditional Palu society was taken into consideration in the context of the relation between the issuing authority and the receiving authority, and the main characteristics of this structure were identified. The evaluation of individuals living in the same structure which related to the change was also determined. In this study, which was carried out in order to understand and explain the evaluations related to the structural change in Palu community, the data obtained through interviews in the field were used. Analysis and evaluation based on these data concluded that Palu had previously been an example of traditional social structure which experienced structural change, and this structure should be handle with a faith-centered approach rather than an economic one. Afterwards, from the evaluations of the available data in the context of the relationship between the commanders (authorities) and the ones who taking command, the following findings were reached regarding the traditional Palu society structure: a) in the traditional of Palu society structure, where the decisions of “family/tribal elders/elders”, “bey”, “agha” and “sheikhs” are valid and their words are listened to, accepted and obeyed as Authority, , b) authority is determined according to race and the main source of authority in the social structure is the supremacy of race, c) social authority, which is used through the agha/beyship (beylik) and sheikship (sheikhlik) institutions and through the hands of leaders representing these institutions, d) Palu, which is an example of a traditional social structure, is based on the coercion of individuals rather than consensus, e) in which individuals who obey the decisions of authorities that are identical to the society's ingrained cultural values (traditions) are appreciated and encouraged. Those who do not obey are punished, f) In the structure of traditional Palu society, as there are principal institutions, there are also “agalık/beylik” and “sheikhlik” ones and these institutions reconcile the parties in land and water fights. To make an interim finding on the issues of asking for girls, kidnapping girls, bride wealth and wedding expenses and to reconcile the families; to provide information and opinions on matters concerning the individual, family and society, and to meet the requirements of the society and the individual, g) the structure of the traditional Palu society is determined according to the natural and social conditions of employment norms and these norms differ according to the social stratum, h) The respectability and power of the sheikhs, their knowledge and spiritual strength, the prestige and power of the agha /beys are based on their material superiority. These authorities demonstrate their power to remind their interlocutors that they are incapable and powerless in various ways to protect their social position are the results of this study. From the evaluation of the data obtained through interviews, it has been determined that the traditional Palu social structure given in some of the above features has undergone a change and this change is a real structural change. The structural change in Palu is explained by indicators of change such as the weakening of the influence of traditional authorities in society, the increase of individual freedoms and the prominence of individual preferences, the change of women's clothing, the increase of women's visibility in the structure, and the demand for and assuming new roles other than traditional ones. These indicators, which are determined as a result of the analysis of the data obtained through interviews, reveal that there is a real structural change in Palu. However, in the current Palu community structure, some sections supported the change; others opposed the change, while some others reached a balance between the old and the new. Individuals belonging to families in an advantageous position in the traditional structure are opposed to the change experienced. In contrast, the accelerating change with modernization is supported by individuals from families who are more often disadvantaged in the traditional structure. However, although some participants express their aspirations for the traditional form of society, the various opportunities that come with modernization are supported by the overall participants. As a result, Palu, which is experiencing real structural change, continues to coexist today with the old and the new. In this

structure, although other traditional authorities have lost their power, the traditional authority based on faith continues to exert its influence in society. Commitment to faith in Palu determines not only the speed of social change but also the evaluations about change.

